
NOTAT 2009–6

Kvinners deltakelse i samdrift

Ellen Marie Forsberg

Sigrid Hagerup Melhuus

Svenn Arne Lie

Ragnhild Kongsvoll

Mads Svennerud

NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Serie	Notat
Redaktør	Agnar Hegrenes
Tittel	Kvinnerens deltakelse i samdrift
Forfattarar	Ellen Marie Forsberg, Sigrid Hagerup Melhuus, Svenn Arne Lie, Ragnhild Kongsvoll, Mads Svennerud
Prosjekt	Likestilling i landbruket (E084)
Utgjevar	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgjevarstad	Oslo
Utgjevingsår	2009
Sidetal	66
ISBN	978-82-7077-741-9
ISSN	0805-9691
Emneord	samdrift, kvinner, samdriftsetablering, likestilling

Litt om NILF

- Forsking og utgreiing om landbrukspolitikk, matvaresektor og -marknad, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innan landbruket; dette omfattar m.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og dei årlege driftsgranskingane i jord- og skogbruk.
- Utviklar hjelpemiddel for driftsplanlegging og rekneskapsføring.
- Er finansiert av Landbruks- og matdepartementet, Noregs forskingsråd og gjennom oppdrag for offentleg og privat sektor.
- Hovudkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Norsk institutt for landbruksøkonomiske forskning (NILF) har på oppdrag for Landbruks- og matdepartementet undersøkt situasjonen for landbrukskvinner og deres deltakelse i samdrift. Målet med prosjektet har vært å undersøke hvorvidt kvinner deltar i samdriftsetablering, i drifta og om samdriftsorganisering bidrar til å øke likestillingen i landbruket.

Prosjektleder har vært Ellen Marie Forsberg ved hovedkontoret i Oslo, med god hjelp av Ragnhild Kongsvoll og Sigrid Hagerup Melhuus. Mads Svennerud har tilrettelagt all statistikk i kap.1. Svenn Arne Lie har bidratt i arbeidet med spørreundersøkelsen og analysene av funnene i kap. 4, samt i avslutningen av notatet. Ola Flaten og Asbjørn Veidal har kommet med konstruktive råd underveis i prosessen. Karen Refsgaard har vært kvalitetssikrer. Siri Fauske har ferdigstilt notatet for trykking.

Tusen takk til ressursgruppa som bidro med verdifulle innspill tidlig i prosessen. De som deltok her var: Mari Sand Sivertsen fra Jenter i skogbruket, Elin Røed fra Norges Bondelag, Ronny Holm fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Tor Breen fra Norges Vel, Kjell Bruvoll fra Innovasjon Norge, Brita Drangsholt Jaksjø fra Norsk Landbruks-samvirke, Tove Ødeskaug fra Norges Bygdekvinnelag og Tåle Willerud/Marit Bjerkås fra Norges Bygdeungdomslag. Tore Breen har i tillegg bidratt i kap. 4 under delen om juridiske forhold.

En stor takk til alle samdriftsbønder som har fylt ut spørreskjema og sendt det tilbake til oss. Takk også til kvinnene som stilte velvillig opp på telefonintervju og de mange NILF ansatte som har bidratt til innsamling og bearbeiding av data.

Oslo, mars 2009
Ivar Pettersen, direktør

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING OG BAKGRUNN	3
1.1 Formål med prosjektet.....	3
1.2 Kvinner i landbruket.....	3
1.2.1 Likestilling i landbruket.....	3
1.3 Kvinner i samdrift	9
1.4 Samdriftsorganisering	10
1.4.1 Samdrifter historisk.....	10
1.4.2 Formell regulering av samdrifter	10
1.4.3 Organisering av samdrift.....	11
1.4.4 Den formelle organiseringa.....	11
1.4.5 Den uformelle prosessen – og rolla til kvinner i denne	12
1.4.6 Motiv for å gå inn i samdrift.....	13
1.4.7 Arbeid i samdrift.....	13
1.4.8 Økonomi	14
2 METODE.....	15
2.1 Datagrunnlag	15
2.2 Utvalget for spørreskjema	15
2.3 Spørreskjemaet.....	16
2.4 Telefonintervjuer med kvinner.....	16
3 RESULTATER OG ANALYSE FRA SPØRREUNDERSØKELSEN	17
3.1 Sosioøkonomiske variabler, bruksstørrelse og eierskap	17
3.2 Etablering av samdrift	20
3.3 Samdrift i drift.....	22
3.4 Arbeidsinnsats før og etter samdriftsetablering	23
3.5 Arbeidsoppgaver før og etter samdriftsetablering.....	25
3.6 Arbeid i hjemmet.....	30
4 SAMDRIFTER – SETT FRA NOEN KVINNERS PERSPEKTIV.....	33
4.1 Utvalg og tema for intervjuene.....	33
4.2 Prosessen med å velge samdrift	34
4.3 Motiver for samdrift.....	34
4.4 Arbeidsinnsats før og etter samdriftsetablering	35
4.5 Arbeidsoppgaver før og etter samdriftsetablering.....	36
4.6 Fordeler ved samdrift	37
4.7 Økonomien på bruket og jobb utenom – i samdrift	38
4.8 Juridiske forhold ved eierskap og samdriftsandeler	39
4.8.1 Hva sier reglene?.....	39
4.8.2 Eksempler på andelseie i samdrift	40

	Side
5 DISKUSJON OG VURDERINGER	43
5.1 Oppsummering – spørreundersøkelsen	43
5.2 Oppsummering – telefonintervjuene	44
5.3 Vurderinger	45
5.4 Behov for mer kunnskap	46
REFERANSER.....	49
VEDLEGG	51

Sammendrag

Landbruket er en mannsdominert næring, og vår undersøkelse viser at samdriftsetableringer har langt på vei forsterket dette mønsteret. Kvinner utgjør i dag ca. 14 prosent av det totale antallet bønder i Norge, fortrinnsvis på gårder under 200 dekar. Samdriftsetableringer har ikke hatt noen positiv effekt på kvinners deltakelse innenfor næringa. Tvert imot. Våre funn tyder på at samdriftsetableringen, og den spesialiseringen dette innebærer, reduserer kvinnenes deltakelse og dermed også innflytelse i landbruket.

Formålet med prosjektet har vært å undersøke i hvilken grad kvinner deltar i samdriftsetablering, i drifta og om samdriftsorganisering bidrar til å øke likestillingen i landbruket. Hvordan virker samdriftsorganisering inn på kvinnenes deltakelse og likestillingen i landbruket?

Det ble gjennomført en spørreundersøkelse blant et utvalg av samdriftsbønder om deres og deres partners arbeidsinnsats før og etter samdriftsetablering, om arbeidsmengde, eierskap og andeler, prosessen om samdriftsetableringa og hvilke oppgaver de utfører i drifta. Ved de aller fleste spørsmålene vi har undersøkt er det kjønn som er den sentrale variabelen. Menn, enten de er odelspersoner eller partner til odelsperson, deltar i betydelig større grad i etableringen av og arbeidet med samdriftene enn sine kvinnelige kollegaer. Kvinner, enten de er odelspersoner eller partner til odelsperson, deltar systematisk mindre i samdrifta enn sine mannlige kollegaer. Dette er uavhengig om kvinnene er odelspersoner eller partner til odelspersoner.

Telefonintervjuene med fem kvinner bidrar til å belyse og utfylle det kvantitative tallmaterialet i undersøkelsen. Intervjuene viser at kvinnenes situasjon på gårdsbruket er avhengig av deres egne interesser og utdanning, deres ektefeller, og hvilke muligheter de har innenfor de gitte rammene. Disse er avhengig av mange faktorer, som størrelse på gården, familieliv, egne interesser, økonomi, utdanning og landbrukspolitikk, – og ikke minst kjønnsrollene i samfunnet. De underbygger langt på vei funnene i spørreundersøkelsen, men belyser samtidig nyansene og forskjellene ved kvinnenes opplevelser av egen hverdag og de valgene de har tatt i forhold til samdriftsetablering og arbeidet i samdrifta.

En av kvinnene i et intervju illustrerer mange kvinners utfordring ved samdriftsetablering:

«Det blir færre arbeidsplasser i samdrift, og kvinnene blir borte fordi deres stilling har vært til og fra. Hvis du ikke har din utdanning innen landbruket, er det svært fort gjort at du fjerner deg fra arbeidet, både for at arbeidet skjer rent fysisk helt andre steder, diskusjonene mellom deltakerne skjer andre steder enn ved kjøkkenbordet hjemme hos deg selv. Dette kan fort forsterke seg når kvinnen tar seg jobb utenom bruket. Jeg er involvert i næringa i utgangspunktet, ... da er det lettere å følge med, skjønne hva som er utfordringene og kan engasjere meg lettere ved å delta i diskusjonene eller ta i et tak.»

1 Innledning og bakgrunn

1.1 Formal med prosjektet

Formålet med prosjektet har vore å undersøke i kva grad kvinner deltek i samdrifts-etablering, i drifta og om samdriftsorganisering bidreg til å auke likestillinga i landbruket.

I strategien for likestilling i landbrukssektoren frå Landbruks- og matdepartementet er ei av utfordringane å rekruttere fleire kvinner til sjølvstendig næringsdrift, bl.a. som medeigarar i samdrift. Ein etterspør difor meir kunnskap om kvinner og deira val ved samdriftsetablering. Notatet gir ein kort gjennomgang av situasjonen i landbruket med fokus på kjønn og om samdriftsorganisering. Vidare vert det presentert funn frå spørjeundersøkinga blant samdriftsbønder og telefonintervju av kvinner som deltek i samdrift, og avsluttast med oppsummering og konklusjon om deltakinga til kvinner og menn i samdrifter.

1.2 Kvinner i landbruket

Strategi for likestilling i landbrukssektoren har som hovudmål å:

1. Auke kvinnene sin eigardel av landbrukseigedomar og bidra til auka busetjing på landbrukseigedomar
2. Auke kvinnene si deltaking i næringslivet i og rundt landbruket
3. Styrke kvinnene si makt og innverknad i landbrukssektoren.

Dei siste tiåra har ein sett ei positiv utvikling i kvinner si deltaking i landbruksnæringa. Dette kan mellom anna vere eit resultat av endringa i Odelslova i 1974, aktiv politikk for å auke rekrutteringa av kvinner til næringa og generelle haldningsendringar i samfunnet.

Likevel er næringa framleis sterkt mannsdominert, både på brukar- og eigarsida. Det verkar også som om den positive trenden med auka deltaking har stagnert dei siste åra.

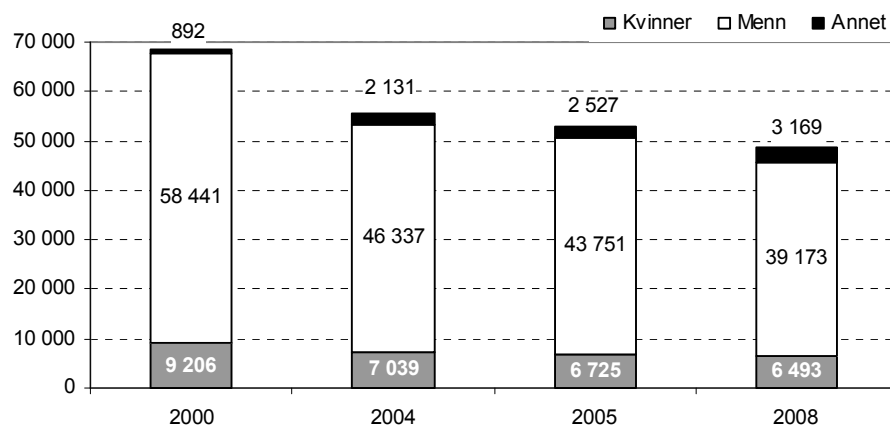
I dette notatet vil fokuset vere på kvinner si deltaking før og etter etablering av samdrift. Kvinnens deltaking er kort fortalt enten i form av eigarar, driftarar eller partnar. Korleis utviklar kvinner sin posisjon i forhold til menn i denne driftsforma, og kva for påverknad har samdrifter på likestilling i landbruket?

1.2.1 Likestilling i landbruket

Vi har valt ut nokre indikatorar for å vurdere likestillinga i landbruket: brukarar fordelt på kjønn over tid, driftsformer fordelt på kvinner og menn i same periode, kvinnelige brukarar fordelt på driftsformer og standard dekningsbidrag fordelt på kjønn og driftsformer.

I figuren nedanfor ser ein utviklinga i yrkesaktivitet mellom menn og kvinner som gardbrukarar, frå 2000 til 2008¹. Kategorien «annet» er landbruksforetak som er registrert anten som samdrift eller som andre selskapsformer. Talet på landbruksforetak har gått ned med ca. 20 000, medan andre selskapsformer har auka.

¹ Tala frå SSB baserer seg på søkjarar av produksjonstilskot, ikkje eigarskap.

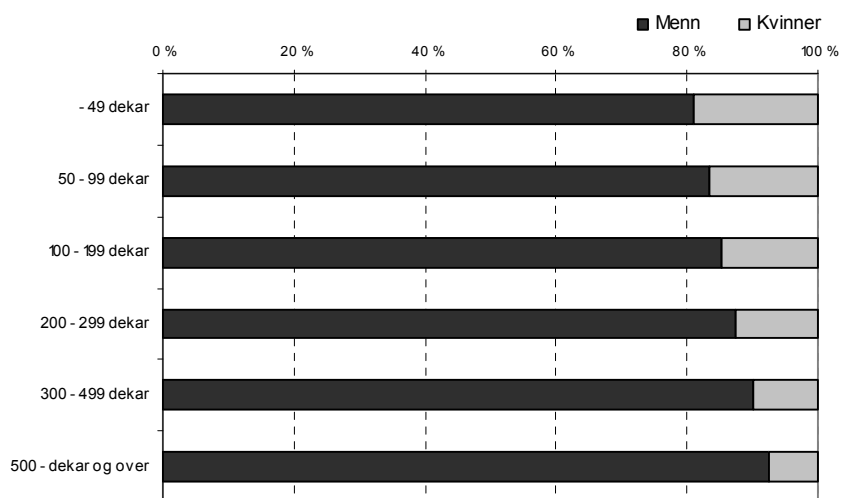
Figur 1.1 Talet på bruk fordelt på kvinner og menn, 2000–2008

Kilde: SSB 2008

Det er verdt å merke seg at kvinneandelen ikkje har auka særleg. Andelen har i perioden vore stabil rundt 13,6 prosent, med ein liten nedgang først i perioden, og deretter ein auke til 14,2 prosent i 2008. Dette er andelen for menn og kvinner. Når ein tek med alle landbruksforetak, inkludert samdrifter og andre eigarformer, vert kvinnene sin del på 13,3 prosent.

Strukturrasjonalisering: større og færre bruk

Kjønnsdimensjonen i landbruket kan ikkje sjåast isolert frå den generelle strukturrasjonaliseringa i retning av færre og større bruk. Kvinnene driv i gjennomsnitt mindre gardsbruk enn menn, og strukturrasjonaliseringa kan derfor seiast å ha ein kjønnsdimensjon.² Figur 1.2 viser prosentfordelinga av talet på brukarar etter gardsstorleik og kjønn i 2007.

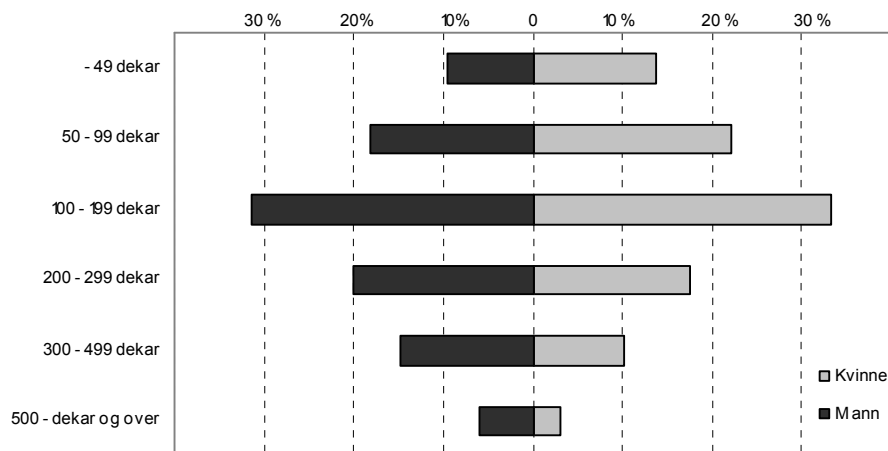
Figur 1.2 Talet på brukarar etter kjønn og gardsstorleik i 2007

Kilde: Egen beregning på grunnlag av SSB 2008

² Sjø Lie og Mittenzwei (2008): NILF-notat 2008-10 «Større og færre, men hvilke konsekvenser? Strukturutvikling og jordbrukspolitiske målsettinger.»

Kvinner utgjør ein mindre del av dei større bruka enn av dei små bruka. Dess mindre bruk, dess større del kvinner.

Under følgjer Figur 1.3 som viser prosentfordelinga av menn og kvinner etter bruksstorleik.

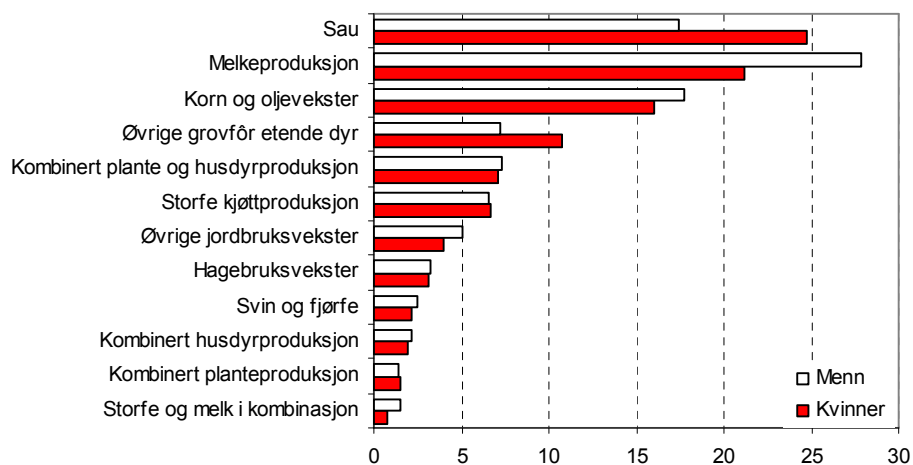
Figur 1.3 Fordeling av menn og kvinner etter bruksstørrelse i 2007

Kilde: Egen beregning på grunnlag av SSB 2008

70 prosent av kvinnene har gardsbruk som er under 200 dekar, medan dette talet er 60 prosent for mennene.

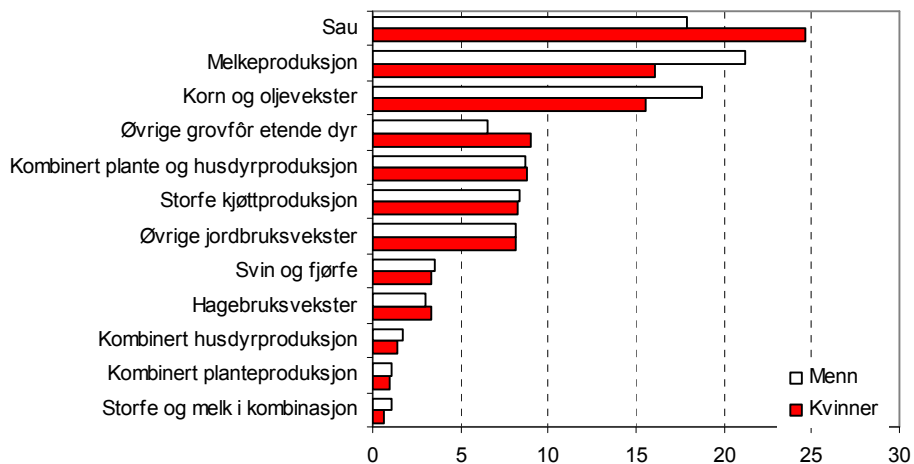
Driftsformer

Figur 1.4 viser driftsformer og brukarar fordelt på kvinner og menn i år 2000. Figur 1.5 viser det same for år 2008. Driftsformene er rangert etter storleik, og viser at sau, mjølkeproduksjon og korn/oljevekstar er dei største driftsformene i begge åra. I begge figurane viser den liggjande aksent prosent, og sum for kvinner = 100 og menn = 100.

Figur 1.4 Driftsformer fordelt på kvinner og menn i år 2000 i prosent

Kilde: SSB 2008

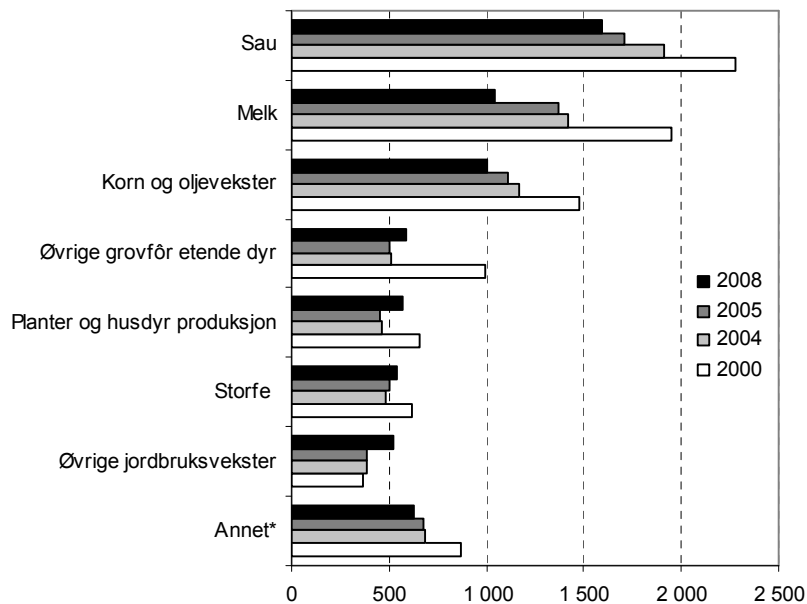

Figur 1.5 Driftsformer fordelt på kvinner og menn i år 2008 i prosent

Kilde: SSB 2008

Innan driftsforma sau har lite endra seg, men for mjølkeproduksjon er det stor nedgang både for menn (28 prosent til 21 prosent) og kvinner (21 prosent til 16 prosent). Samstundes har driftsformene «kombinert plante- og husdyrproduksjon», «storfe kjøttproduksjon» og «øvrige jordbruksvekstar» hatt ein auke både for kvinner og menn. For kategorien «øvrige grovfôretande dyr» er det små endringar, her er nedgangen størst for mannlige brukarar.

Kva viser statistikken om kvinnelege brukarar og driftsformer? Vi har analysert tal frå SSB og sett på endringane i talet på kvinnelege brukarar fordelt på driftsformer for utvalte år.

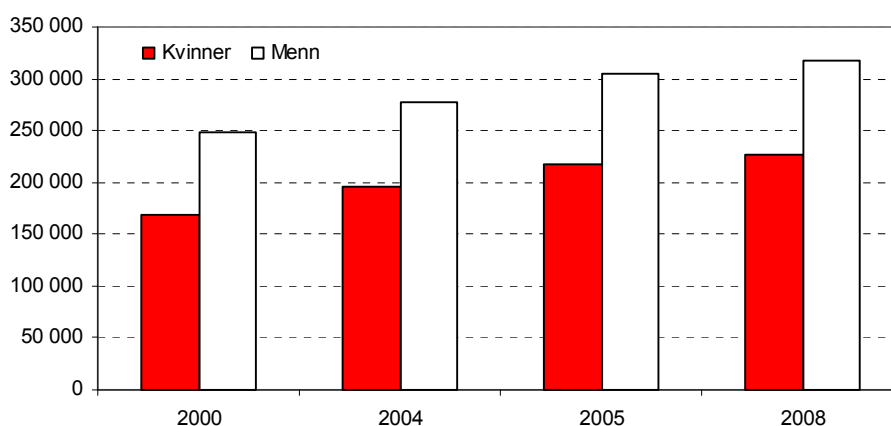
Figur 1.6 Talet på kvinnelege brukarar fordelt på driftsformer for utvalte år

Kilde SSB 2008

Figur 1.6 viser ein nedgang i talet på kvinnelege brukarar for dei fleste driftsformene, med unntak av «øvrig jordbruksvekstar». Nedgangen er størst for kvinnelege brukarar innan mjølkeproduksjon, der ein og finn samdriftene.

Standard dekningsbidrag

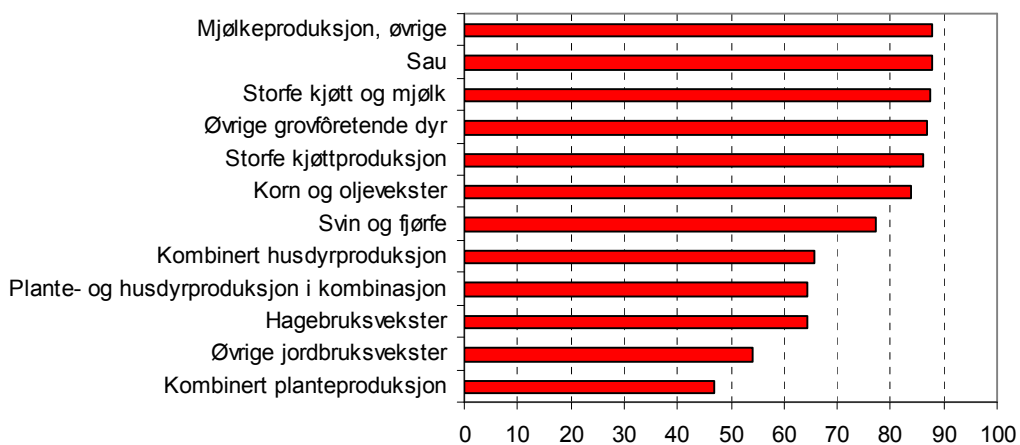
Standard dekningsbidrag er normerte tal for kva som skal vere igjen når inntektene frå plante- og husdyrproduksjonen har fått fråtrekk for variable kostnader. Dette målet seier noko om økonomisk storleik på bruket. Vi har i Figur 1.7 samanlikna gjennomsnittleg standard dekningsbidrag for kvinner og menn i 2000 og 2008. Figuren viser at bruk som er drivne av menn i gjennomsnitt er større enn bruk drivne av kvinner. Forskjellen i standard dekningsbidrag er ganske konstant over tid. I gjennomsnitt ligg kvinner på litt under 70 prosent av standard dekningsbidrag for menn. Dette er gjennomsnittstal for heile landet. Det er store regionale skilnader til dømes mellom deler av Vestlandet (dvs. Hordaland og Sogn og Fjordane) og Jæren, dvs områder med store bruk og områder med små bruk.

Figur 1.7 Gjennomsnittleg standard dekningsbidrag (i kr) fordelt på kjønn for perioden 2000–2008

Kilde: SSB 2008

Figuren nedanfor viser standard dekningsbidrag for kvinner i prosent av menn, fordelt på driftsformer i 2008. Det er minst forskjell i standard dekningsbidrag innan driftsformene med grovfôrbasert husdyrhald og størst forskjell innan planteproduksjon og svin og fjørfe, med unntak av korn og oljevekstar. Dette tyder på at kvinner innan planteproduksjon og svin og fjørfe driv mindre gardsbruk enn sine mannlege kollegaer.

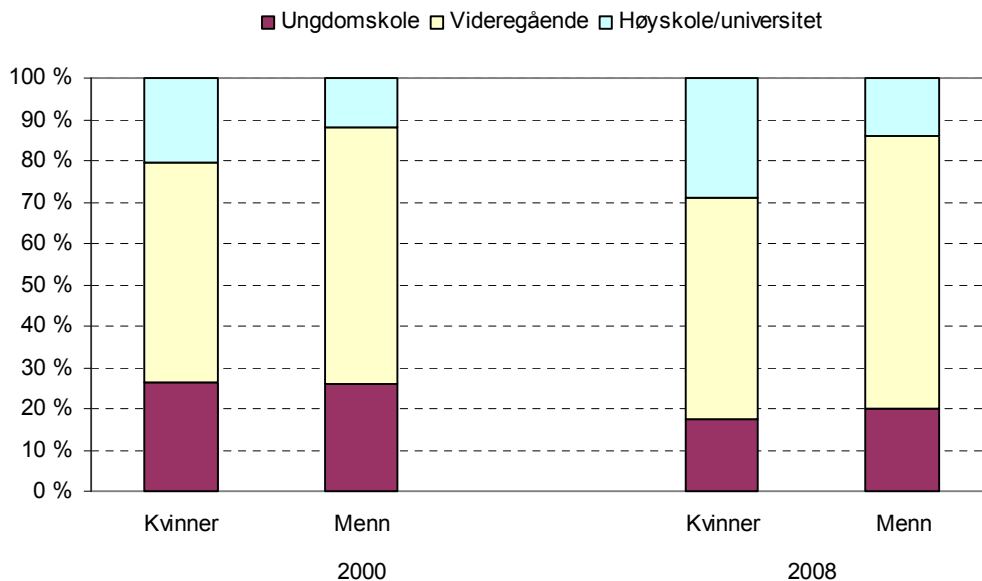

Figur 1.8 Kvinnens standard dekningsbidrag i prosent av menn fordelt på driftsformer i 2008

Kjelde: SSB 2008

Utdanning

Figuren nedanfor viser utdanningsnivået for kvinner og menn som er registrerte som brukarar av jordbruksbedrifter i 2000 og 2008. Ein ser her at kvinnelege brukarar er høgare utdanna enn menn i gjennomsnitt. Fleire kvinner har høgare utdanning, og færre har berre ungdomsskule. I perioden har utdanningsnivået auka mest for kvinner. Skilnaden mellom kjønn er større i år 2008 enn i år 2000.

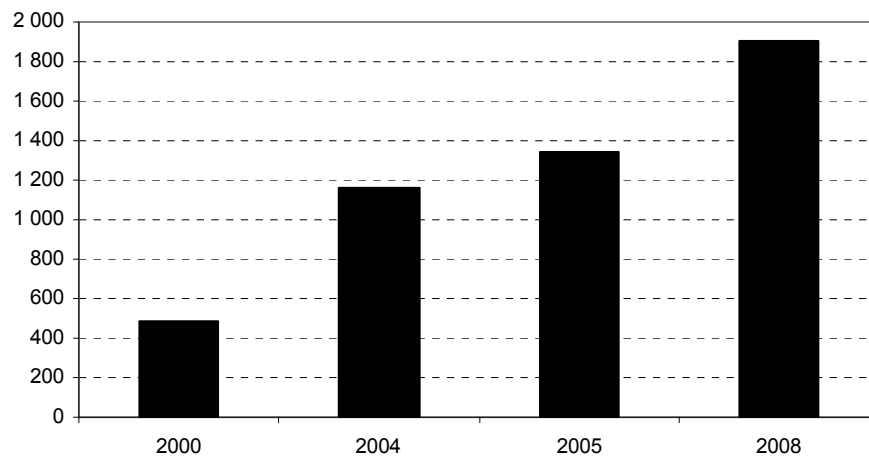
Figur 1.9 Utdanningsnivå for gardbrukarar for åra 2000 og 2008 fordelt på kvinner og menn i prosent

Kilde: SSB 2008

1.3 Kvinner i samdrift

Samdrift har blitt ein sentral del av strukturutviklinga i landbruket dei seinaste åra, der målet har vore færre og større brukseiningar. Talet på samdrifter har auka sterkt, noko som i stor grad og kan seiast å vere i tråd med politiske målsetjingar for landbruket. I strategien for likestilling og rekruttering i landbruksnæringa (Landbruks- og matdepartementet 2007) etterlyser departementet meir informasjon om deltakinga til kvinner i samdrifter. Stordahl og Galand (2003) viser også at kvinner i liten grad deltek i avgjersleprosessen fram mot samdrift og også i avgjersleprosessar seinare, noko som fører til at interessene til kvinnene ikkje vert tekne vare på. Dette er i konflikt med målet departementet har om at kvinner i større grad skal delta i landbruksnæringa, og det er derfor viktig å sjå nærare på om det faktisk er tilfelle at kvinner deltek mindre i samdrifter enn elles i jordbruket, og kvifor det er slik. I neste avsnitt vil vi sjå på statistikk om samdrift og kjønn.

Talet på brukarar som driv mjølkeproduksjon har gått ned frå 2000 til 2008. Samstundes har det vore ein sterk auke i talet på samdrifter i same perioden (sjå Figur 1.10).

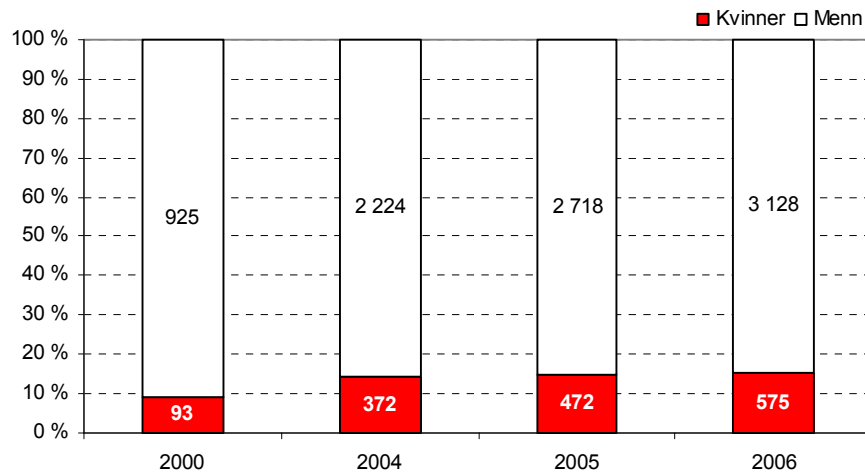

Figur 1.10 Talet på samdrifter i Norge i perioden 2000 – 2008

Kilde: SSB 2008

I jordbruket generelt var gjennomsnittsalderen for menn 49 år og for kvinner 47 år i 2004. I samdrifter var gjennomsnittsalderen lågare, med 44 år for menn og 43 år for kvinner. Dette viser at det er yngre brukarar som går inn i samdrift, noko som kan henge saman med at dette skjer i samband med generasjonsskifte på garden. Kvinnene er i begge tilfella yngre enn sine mannlige kollegar. Vi vil ikkje gå nærare inn på dette her.

Figur 1.11 viser kvinner og menn fordelt på samdrifter i perioden 2000–2006. Andelen kvinner som eigarar (av gard som deltek) i samdrift var i 2000 på 9 prosent og hadde auka til 15 prosent i 2006. Samanlikna med tala for jordbruket sett under eitt, der kvinneandelen var på vel 13 prosent i 2005 og vel 14 prosent i 2008, ligg kvinneandelen i samdrift litt i overkant med 15 prosent i 2005.

Figur 1.11 Kvinner og menn fordelt på samdrifter i antall og prosent i perioden 2000 – 2006

Kilde: SSB 2008

1.4 Samdriftsorganisering

I denne delen skal vi sjå på organiseringa av samdrift, med ein kort gjennomgang av historie, økonomi, og formell og uformell organisering. Omgrepet samdrift vert brukt om mjølkeprodusentar som samarbeidar om felles mjølkeproduksjon på heilårsbasis.³ Samdriftene er vanlegvis organisert som DA (delt ansvar) eller et ANS (ansvarlig selskap).

1.4.1 Samdrifter historisk

Dei første samdriftene i Noreg vart starta opp i åra etter 2. verdskrig. Samdriftene innebar då fellesfjøs der berre fjøs og mjølkeproduksjon var felles. Ofte vart det leigd inn røktar til fjøsarbeidet, og medlemmane starta opp alternativ produksjon på eigne bruk. Samla sett førte dette til svak økonomi i fjøsdrifta, og betre økonomi heime, og interessa for felles fjøsdrift vart dermed liten. Denne typen fellesfjøs lagt ned etter få år (Knutsen 2004, Holien og Hegrenes 2007).

Mot slutten av 1970-talet vart organisasjonsforma samdrift, slik vi kjenner den i dag, teken i bruk: Felles fôrproduksjon og husdyrhald og deltakarane sto sjølv for arbeidskrafta. I 1980 var det registrerte om lag 100 slike samdrifter. Omkring 1980 vart det innført store endringar i tilskotsordningane for samdrifter, noko som førte til vesentleg dårlegare økonomiske rammer. Etter desse endringane stoppa nyetableringa av samdrifter opp. Seinare har fleire av dei tidlegare tilskotsordningane vorte innført på nytt.

1.4.2 Formell regulering av samdrifter

Innretninga av dei økonomiske virkemidla over jordbruksavtalen og effekten for samdrifter i mjølkeproduksjon har vore debattert i fleire år. Gradvis har tilskota til samdriftene vorte samordna med kva eit enkeltbruk på same størrelse får. Tanken bak dette har vore at samdriftene har stordriftsfordelar som mindre mjølkebruk ikkje har, og

³ Det eksisterer liknande organisasjonsformer også i andre produksjonar, til dømes finn ein både biff-ringar, purkeringar og samarbeid om produksjon av sau. Desse vert ikkje inkludert i denne undersøkinga.

som dei økonomiske virkemidla er meint å kompensere for dei mindre. Framleis vert det diskutert om dette er rett eller ikkje. Dette gjeld i ein viss grad også tilskot til planteproduksjon som bruka i samdrifta driv saman eller kvar for seg.

Tilskota er viktige for økonomien i mjølkeproduksjon generelt, og særleg for skilnaden mellom samdrifter og vanlege bruk av ulik storleik. Ved søknad om produksjons-tilskot gjeld det i mange tilfeller særlege reglar for samdrifter. For driftstilskot til mjølkeproduksjon gjeld særlege reglar for samdrifter som er godkjend før 1. juli 2004. Etter 2004 har tilskota bevega seg mot ei harmonisering mellom samdrifter og enkeltbruk. Reglane for tilskotsutbetaling til samdriftene har altså endra seg gjennom åra, noko som kan vere medverkande årsak til at talet på samdrifter har stige særleg frå 1999 til 2004. Endringane i tilskotsordningane til samdriftene kom hovudsakleg på grunn av eit ønske frå Landbruks- og matdepartementet om å behandle samdrifter og andre mjølkeprodusentar likare. Samdriftene skulle i større grad verte sett på som ei jordbruksbedrift, og i mindre grad dra økonomisk nytte av at dei var fleire deltakarar (Pers.med. Nordlund, 2008)

Samdrifter etablert etter 1. juli 2004 kan Ifølgje kvoteregelverket⁴ maksimalt få berekna kvote ut frå fem einskildkvotar. Formålet med dette er å hindre økt omfang av deltidsbrukarar. Tidlegare vart dette forsøkt hindra gjennom kravet om at deltakarane skulle delta aktivt med eigen arbeidsinnsats i samdrifta, men dette viste seg vanskeleg å handheve (SLF 2006). Ein finn i dag mange samdrifter der berre ein av deltakarane arbeider i samdrifta medan den andre eller dei andre deltakarane fungerer som passive deltakarar (Holien og Hegrenes 2007).

1.4.3 Organisering av samdrift

Heie og Breen (1999) skil mellom den formelle og den uformelle delen av den prosessen det er å organisere ei samdrift. Den uformelle prosessen inneber å fastsette det interne regelverket for samdrifta, og den formelle prosessen inneber etablering av eit selskap og registrering av dette, samt oppretting av ein selskapsavtale.

1.4.4 Den formelle organiseringa

Den formelle registreringa er eigentleg mindre viktig – men kan forklare kven som er medlem av samdrifta, altså kven som er synleg i samdrifta på den formelle sida. Men – dette seier ikkje nødvendigvis noko om kven som faktisk er delaktig i samdrifta.

I samband med opprettinga av samdrift må det lagast ein selskapsavtale, då dette krevst av Brønnøysundregistrene. Etablering av samdrifter vert ofte rekna som å ha liten risiko, og ofte er heller ikkje store investeringar naudsynt. Det er derfor vanleg at ei samdrift vert organisert som eit ansvarleg selskap, og då oftast DA (Holien og Hegrenes 2007).

Den ansvarsforma deltakarane vel å organisere samdrifta som, skal registrerast saman med resten av selskapsavtalen i Foretaksregisteret. Enhetsregisteret er eit overordna samleregister der all registrering startar. Før ei samdrift kan registrerast i Foretaksregisteret, må den registrerast i Enhetsregisteret. Registreringsmeldinga går først til Enhetsregisteret, som deretter sender den vidare til Foretaksregisteret. Opplysningane vert sendt vidare til Brønnøysundregistrene. Ansvarlege selskap skal registrerast i Foretaksregisteret før dei startar næringsverksemd (Heie og Breen 1999). Det er berre ein person som kan stå som ansvarlig frå kvart gardsbruk. Det er den personen som er

⁴ Regelverket for kvoteordninga for mjølk er fastlagt i Forskrift 07.01.2003 nr. 14 om kvoteordningen for melk.

registrert som ansvarleg i enpersonforetaket på garden som deltek i samdrifta. Her er et område der kvinnene si deltaking i drifta blir «usynliggjorde».⁵ Dette blir drøfta i del 3.

Ifølgje Stordahl og Galand (2003) har eigarskap på garden eller i driftsselskap sjeldan samanheng med kva grad ein er involvert i planleggina av samdrifta. Eigarskap har både juridiske og praktiske konsekvensar, særleg ved samlivsbrot. Desse konsekvensane endrar seg også ut frå om ein er gift eller ugift, eller om ein har sikra sine interesser i sambuaravtale. Sjå Bolstad (2000) for diskusjon av desse problemstillingane. Dette temaet vil ikkje blir nærare undersøkt i dette notatet.

Rekneskap og skatt

Ein har ulike plikter ved samdrift og som einskildperson ved gardsdrift i forhold til rekneskap og skatt. Einskildforetak, aksjeselskap og ansvarlege selskap har rekneskapsplikt etter rekneskapsloven. I ei samdrift med til dømes to mjølkeprodusentar, må det først tre rekneskap. Begge deltakarane må føre kvart sitt rekneskap, og det må i tillegg først eitt for samdrifta. Vidare må alle transaksjonar mellom den einskilde deltakar og samdrifta først i begge rekneskapa. Samdrifta må også føre ein eigen konto for kvar av deltakarane som syner alle transaksjonar mellom deltakarar og samdrifta. Denne kontoen skal da også vise mellomværende (tilgode/skyldig) ved årets utgang. Kvar av deltakarane må også føre ein konto for samdrifta i sitt eige rekneskap, som syner alle transaksjonar mellom deltakaren og samdrifta.

Selskapet har oppgåveplikt til likningsmyndigheitene, og skal levere eiga næringsoppgåve med tilleggsskjema. Selskapet skal også levere selskapsoppgåve som syner ei oppstilling av formuen til selskapet, inntekt, og frådragspostar. Vidare må selskapet levere skjema for utrekning av personinntekt og deltakaroppgåver som syner kva del deltakarane har av nettoformue, nettoresultat, og del av personinntekt.

Deltakarane leverer sjølvmeldinga, og legg ved deltakaroppgåve og personinntektskjema. Deltakarane fører vidare vanleg inntekt, personinntekt og formue inn på sine sjølvmeldingar saman med eventuelle andre inntekts- og formuepostar. Samdrifta er ikkje eit eige skatteobjekt. Det er medlemene som betalar skatt. (Heie og Breen 1999).

1.4.5 Den uformelle prosessen – og rolla til kvinner i denne

Stordahl og Galand (2003) har undersøkt prosessen i forkant av avgjersla om å gå inn i samdrift. Prosessen inneber ulike typar møter. Partane møtast til formelle møter saman med rådgjevarar, men også til meir eller mindre formelle møter som berre inkluderer samarbeidspartnarane rundt kjøkkenbordet. I tillegg viser funna at det skjer uformelle møter mellom menn, der dei planlegger utan at kvinner er involvert. Denne planlegginga føregår ofte på arenaer der kvinner ikkje deltek, som til dømes ved skogsarbeid.

Heie og Breen (1999) hevdar at det er organiseringa i vid forstand, altså den prosessen som leiar fram til eit internt regelverk, som er den viktigaste delen av

⁵ I strategien om likestilling frå Landbruks- og matdepartementet (2007: 28) står det at det frå sentralt hald skal arbeidast for å «kunne registrere to navn på søknadsskjemaet for produksjonstilskudd. Søknadsskjemaet for produksjonstilskudd skal etter gjeldende regelverk undertegnes av kun den ene person som forplikter selskapet. Dersom en annen person har skrevet undersøkningen, kan den bli avvist. årsaken til dette er Brønnøysundregisterens regler om at kun én person kan stå som ansvarlig, og dette gjelder uavhengig av organisasjonsform. Statens landbruksforvaltning (SLF) vil ta opp dette kravet med Brønnøysundregistrene, og om bestemmelsene kan endres slik at begge ektefeller / samboeres navn kan føres på skjemaet. Dersom det ikke skjer noen endring med henblikk på registrenes krav til undertegning av søknadsskjemaet bør SLF gjennomføre en separat vurdering av å innføre adgang for «medbrukere» til å undertegne skjemaet. Dette slik at begge ektefeller/samboere får mulighet til å skrive under søknaden om tilskudd. Det er viktig at dette gjøres i fellesskap, slik at begge har kjennskap til søknadsdata og kan være med i vurderingen av tilskuddstildelingen til foretaket.»

organiseringa. Denne prosessen inkluderer også å verte einige om kva samarbeidet skal omfatte, og kva som er formålet med samarbeidet. Heie og Breen understrekar vidare at diskusjonen om formålet med samarbeidet er viktig, då denne vil klargjere ei rekkje spørsmål for dei potensielle deltakarane. Ein open diskusjon om måla med samdrifta gir også deltakarane moglegheit til å vurdere om dei skal delta eller ikkje. Klarer ein ikkje å verte einig om måla med samdrifta, vanskeleggjer dette samarbeidet (Heie og Breen 1999).

Undersøkinga frå Stordahl og Galand (2003) viser at den rolla kvinna spelar i planleggingsprosessen og diskusjonen fram til samdrift varierer, og at denne er viktig for deltakinga til kvinna vidare i samdrifta. Nokre kvinner i undersøkinga deltek ikkje i drifta og var dermed heller ikkje involvert i planlegginga av samdrift. Andre vart av ulike årsaker ikkje teke med i prosessen sjølv om dei var delaktige i drifta. Ei anna gruppe kvinner deltok i større grad i prosessen ved at dei var informert om kva som vart sagt på møta, og var med på å godkjenne avtalar sjølv om dei ikkje hadde vore med å utarbeida dei.

I nokre tilfeller har også kvinnene vore særst delaktige i prosessen. Funn viser at desse samdriftene ofte fell inn under kategorien «rasjonelle samdrifter», som altså var dei samdriftene som la mest vekt på ein god prosess før etableringa av samdrifta. Her hadde også para eit uttalt medvit om rolle- og ansvarsfordeling seg i mellom. Her var det også fleire kvinner som hadde hatt gardsdrift som hovudyrke lenge, og dermed vart sett på som ein fagperson (Stordahl og Galand 2003)

1.4.6 Motiv for a ga inn i samdrift

Ifølgje Stordahl og Galand (2003:9–12) har kvinner og menn ulike motiv for samdrift og deltaking i prosessen. Dette vil vi sjå nærare på i kapittel 3.

Det definerast tre ulike hovudtypar innan samdrifter etter korleis dei vart til og føremål med samdrifta. Den først hovudtypen kallast «rasjonelle samdrifter». Motivet for å gå inn i samdrift er her ofte basert på ønske om meir fritid, fleire kollegaer og mindre einsemd, større faglege utfordringar og betra økonomi. Motivasjonen for samdrifta er dermed basert på ei oppfatning av at det er vanskelege å halde fram drifta på same måte som før. Likevel er det eit klart ønskje om å ikkje legge ned eit eller fleire av bruka, og å oppretthalde arbeidsplassen på garden. Her ligg også til grunn eit ønskje om å effektivisere og rasjonalisere drifta. Det var i desse samdriftene det var lagt mest vekt på å ha ein god prosess i forkant av etableringa av samdrifta.

Den andre hovudtypen som definerast er «kvoterreddarane». Her er motivasjon for å gå inn i samdrift hovudsakleg å hindre den andre i å selje kvota. Den eine av eigarane ønskjer her i utgangspunktet ikkje lenger å drive mjølkeproduksjon. Denne type samdrift fører til meir arbeid på den parten av samdrifta som i praksis tek over kvota.

Den tredje og siste hovudtypen samdrift vert kalla «solidarisk samdrift», der målsetjinga er å slå saman gardane på sikt. Den personen med odel på den eine garden i samdrifta har kjøpt opp den andre garden som skal delta i samarbeidet, og i ei periode drivast dei to gardane som to ulike bruk i samdrift. Partane uttrykker her at økonomien på bruket vert tryggare, og at ein ser positivt på samarbeidet sidan ein er i familie.

1.4.7 Arbeid i samdrift

Heie og Breen (1999) nemner ferie, fritid og ønsket om auka tryggleik ved sjukdom som ein viktige fordelar ved å gå inn i samdrift. Andre fordelar som vert understreka er det sosiale aspektet ved å drive fleire saman, og den økonomiske situasjonen. Den store interessa for samdrift kan kome av problem knytt til mjølkeproduksjon ved einedrift.

Den økonomiske situasjonen i mjølkeproduksjonen har vore vanskeleg lenge, og konsekvensane har vore at vedlikehald og nyinvesteringar vert utsett. Mange slit i dag med gamle driftsbygningar. Behov for nybygg gjer at mange vurderer å gå inn i samdrift, då dei ikkje har råd til å bygge nytt eller restaurerer det gamle med dei krava som stillast i dag. Det ligg føringar i landbrukspolitikken for større einingar i jordbruket, og dette vert rekna som ein måte å redusere kostnadane på. Dersom det ikkje er høve for å heve inntektene i landbruket, vil det å redusere kostnadane vere eit måte å betre økonomien for mjølkeproduksjonen. Dette er ein viktig årsak til at mange etablerer samdrift i dag. Heie og Breen (1999) argumenterer også for at samdrift er ein fordel då mjølkeprodusentar med små kvoter kan ta med denne inn i samdrift, og ta seg arbeid i utanfor garden i tillegg til å delta noko i drifta. Slik slepp dei å selje kvota, betrar inntekta og får ei meir regelmessig arbeidstid.

1.4.8 Økonomi

Ifølgje Holien og Hegrenes (2007) oppnår samdrifter betre økonomiske resultat enn store mjølkebruk som ikkje er samdrifter, men understrekar at dette avhenger av kva resultatmål ein bruker. Arbeidsforbruket var større i samdriftene enn på dei store mjølkebruka. Regelendringane som kom i 2004 har også svekka lønnsenda til samdriftene. Lasse Krogseth, regnskapsfører og økonomisk rådgjevar innan landbruksnæringa, hevdar i ein artikkel i Bondebladet i 2006 at den økonomiske gevinsten ved samdrift er diffus, og vanskeleg å avgjere på førehand. Krogseth meiner økonomi i liten grad kan forsvare å gå inn i samdrift, og at ein ikkje alltid får stordriftsfordelar. I tillegg taper ein tilskot, og at fordelene ved å kjøpe inn saman allereie er tilstades gjennom Felleskjøpet. Vidare hevdar Krogseth at samdrifter fører til at deltakarane i større grad enn planlagt vert tvungne ut i anna arbeid, og at fjøsen vert arbeidsplass for berre ein (Bondebladet, 2006). Heie og Breen (1999) viser også til at samdrift kan leie til dårlegare utnytting av eksisterande ressursar, som bygningar og maskiner, då det ikkje lenger er behov for alt det kvar einskildbrukar eig. Avkastninga på dyr og areal kan også verte mindre på grunn av større einingar. I tillegg vert rekneskapsføringa meir komplisert, då ein må føre rekneskap både for samdrifta og for kvar einskilddeltakar.

2 Metode

2.1 Datagrunnlag

Som følge av prosjektets problemstilling og hypoteser har vi benyttet to ulike metodiske tilnæringer: en spørreundersøkelse som gav oss kvantitative data, og telefonintervjuer som gav oss mer utfyllende data av kvalitativ art. Dette gav oss breddeforståelse og muligheten til å generalisere resultatene med større sikkerhet, i tillegg til at vi fikk en dypere forståelse for kvinnes motivasjon for og beslutninger om deltakelse i samdrift. Det skal imidlertid understrekes at landbruket generelt og kjønnsroller spesielt er svært kompliserte saksfelt som krever omfattende innsikt og kompetanse.

2.2 Utvalget for spørreskjema

Et spørreskjema ble sendt ut i midten av september 2008 til 546 personer som var registrert som eiere av landbrukseiendommer som inngikk i samdrift på dette tidspunktet. Oversikten over populasjonen, dvs. alle eiere av landbrukseiendommer som inngikk i samdrift i Norge, fikk vi av Statens landbruksforvaltning (SLF). Populasjonen bestod av 4 882 personer, som vi sorterte etter kjønn. Deretter trakk vi 297 menn og 253 kvinner tilfeldig fra de to strataene.⁶ Kvinnene ble overrepresentert i utvalget i forhold til kvinneandelen i landbruket. Kvinnene i landbruket utgjør 15 prosent mens i utvalget utgjorde de 46 prosent. Dette gjorde vi for å sikre at vi fikk mange nok svar fra kvinnelige eiere til å kunne trekke gyldige konklusjoner basert på statistiske undersøkelser.

Vi fikk 283 spørreskjemaer tilbake, med en svarprosent på 52 prosent. 21 respondenter anga at de er passive deltakere i samdrift, mens 8 respondenter anga at de leier bort gården. 66 personer har returnert skjemaet men ikke angitt årsaken til hvorfor det ikke er aktuelt å delta i undersøkelsen.

I utgangspunktet ønsket vi at utvalget vårt bestod kun av kvinner, det vil si alle kvinner som kunne gå under betegnelsen «landbrukskvinner».⁷ I vårt tilfelle ville dette innebære at kvinner var de eneste deltakerne fra sine gårder i samdriften, eller at de deltok i like stor grad som sine menn (dersom de hadde dette) i samdriften. Kvinner som var gift eller samboer med en mann som var eneste deltaker i samdriften fra sin gård, ville også være aktuelle til vårt utvalg. Disse kvinnene ville være interessante for vår studie, ettersom kartlegging av begge ektefellers arbeid på og utenom gården og samdriften er viktig for å få større forståelse for kvinners deltakelse og roller i samdriften i dag. Det fantes ingen register over alle deltakere (med andel) i samdrift, som også inkluderer partnere (uten andel), men kun oversikt over eierne av landbrukseiendommer som deltar i samdrift. Dermed måtte vi endre utvalgsstrategi, slik at vi sendte ut spørreskjema til eierne av landbrukseiendommer som deltar i samdrift, hvor en henvendte seg til både eier/driver og vedkommendes partner (dersom han eller hun hadde en).

⁶ Fra de to strataene var det to enheter fra kvinnene, og to enheter fra mennene som ble utelatt, ettersom navn eller adresse var mangelfull/de var ikke enkeltpersoner, og disse ble derfor utelatt. Vi satt da igjen med 251 kvinner og 295 menn, til sammen 546 personer.

⁷ «Landbrukskvinner» er hentet fra Statistisk Sentralbyrås *Levekårsundersøkelse*, og inkluderer alle kvinner som bor på et gårdsbruk, og som enten er hovedansvarlig gårdbruker selv, eller som er gift eller samboer med en mannlig gårdbruker (hovedansvarlig) (SSB 2006)

Spørreskjemaet rettet seg både mot «odelsperson» (han eller hun som overtok gården på odel), og «partner til odelsperson» (dersom odelsperson hadde dettet)⁸. Slik sikret vi at spørreskjemaet henvendte seg både til enslige og gifte/samboende kvinner i tråd med vår bruk av begrepet «landbrukskvinner». I spørreundersøkelsen bruker vi derfor betegnelsen «odelsmann» og «odelskvinne» om odelspersonene, mens vi bruker betegnelsene «partner til odelsmann» (oftest en kvinne) og «partner til odelskvinne» (oftest en mann). Vi ba begge parter blant gifte/samboende om å delta i utfyllingen av spørreskjemaet. For å øke svarprosenten åpnet vi allikevel for at én av partene kunne fylle det ut på vege av begge. Dette la en del begrensinger på utformingen av spørreskjemaet, ettersom en person ikke kan gi et svar på holdningene, følelsene eller virkelighetsoppfatningene til en annen person uten å svekke gyldigheten av svaret betydelig. Dette løste vi ved å spørre hovedsakelig om faktaspørsmål, og ved å identifisere for hvert enkelt spørreskjema hvem som hadde deltatt i utfyllingen. Dette bidro til å øke gyldigheten av resultatene.

2.3 Spørreskjemaet

Det ble spurt om odelspersonens og partneren til odelspersonens kjønn, alder, utdanning, sivilstand, eierforhold og hvem som har hovedansvar for drifta på gården og i samdrifta. Videre ble paret bedt om å vurdere sin arbeidsinnsats på gården, både før og etter samdriftsetablering, og deres arbeidsinnsats i samdrifta, samt hvilke typer arbeid de gjorde på gården før samdrift, og hvilke arbeidsoppgaver de gjør i dag, både på gården og i samdrifta. Det ble stilt spørsmål om prosessen ved å etablere samdrift og hvilke motiver partene hadde for å gå inn i samdrift. Det ble også spurt om partene hadde arbeid utenom gården og samdrifta, om de hadde tilleggsnæring på gården og hvor mange timer husarbeid odelsperson og partner gjør i uken. Spørreskjemaet er gjengitt som vedlegg til dette notatet.

2.4 Telefonintervjuer med kvinner

Det ble gjennomført intervjuer med til sammen fem kvinner. Det ble utarbeidet en intervjuguide med bakgrunn i resultatene fra spørreundersøkelsen for å få utfyllende opplysninger om kvinner som bor på gård som er tilknyttet samdrift. Vi valgte ut personer som var fordelt på kategoriene odelskvinner og kvinnelige partnere gift med odelsmenn, som enten jobbet helt eller delvis på bruket og/eller i samdrifta, eller de hadde jobb utenom bruket. Den kvantitative spørreundersøkelsen ble sendt ut pr brev til eiere av eiendommer som var delaktige i samdrift. Det viste seg å være umulig å skaffe lister over kvinner i samdrift, dersom de ikke var eiere av landsbrukseiendommen som deltok i samdrifta. Gårdbrukerparet kunne selv velge om de ville fylle ut skjema hver for seg, sammen eller at kun den ene gjorde dette. I nesten halvparten av tilfellene hadde mannen fylt ut for begge. I telefonintervjuet fokuserte vi derfor hovedsakelig på kvinnene, deres arbeidssituasjon og motiver. Disse kvinnene ble valgt ut og kontaktet på grunnlag av tips fra Norges Vel og fylkesmannens landbruksavdeling. Intervjuene ble gjennomført etter en førstekontakt hvor vi avtalte tidspunkt, og det ble oversendt spørsmål med e-post på forhånd. På denne måten kunne kvinnene forberede seg til selve intervjuet, som tok mellom 40 minutter og en time.

⁸ I spørreskjemaet rettet vi oss også til eiere av gårder som ikke var overtatt på odel, men kjøpt i fri handel, samt tilfeller der gården eier av to personer.

3 Resultater og analyse fra spørreundersøkelsen

I denne delen skal vi se nærmere på resultatene fra spørreundersøkelsen om kvinners og menns deltakelse i samdrift. Svarene fra spørreundersøkelsen er strukturert etter to dimensjoner; kjønn og status, i form av om vedkommende er odelsperson eller partner til odelsperson. Ut i fra disse to dimensjonene skal vi se nærmere på spørsmål relatert til sosioøkonomiske variabler; drift, eierskap, motiver for samdriftsetablering, etablering av samdrift, arbeidsinnsats og arbeidsoppgaver i landbruket. Utvalget i spørreundersøkelsen består av 51 odelskvinner, 44 partnere til odelskvinner, 107 odelsmenn og 83 partnere til odelsmenn.

3.1 Sosioøkonomiske variabler, bruksstørrelse og eierskap

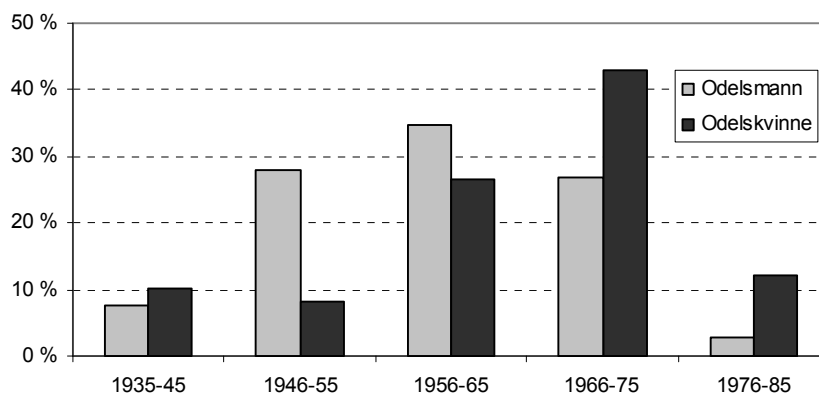
Tabellen under viser hvem som har besvart spørreskjemaet fordelt etter prosentandel av henholdsvis odelskvinner og odelsmenn. Et generelt funn er at odelskvinnene, i større grad enn odelsmennene har fylt ut spørreskjemaet i fellesskap med partneren. To av tre odelsmenn har fylt ut spørreskjemaet alene på vegne av begge. Det skal ikke utelukkes at det også kan påvirke hvordan de andre spørsmålene besvares.

Tabell 3.1 Hvem har fylt ut spørreskjemaet?

	Odelspersonen alene på vegne av begge	Odelsperson og partner i fellesskap	Odelsperson og partner hver for seg	Partner til odelspersonen alene på vegne av begge	Totalt antall
Odelskvinne	39 prosent	43 prosent	2 prosent	16 prosent	51
Odelsmann	64 prosent	28 prosent	0 prosent	8 prosent	107

Alder

Respondentenes alder varierer mye, så man skal være forsiktig med å bruke noen gjennomsnittsmål for dette. Ca. 60 prosent av odelspersonene i spørreundersøkelsen er født mellom 1956 og 1975. Figuren under viser prosentfordelingen innenfor tiårsintervaller for odelspersonene inndelt etter kjønn. Ca. halvparten av odelskvinnene i spørreundersøkelsen er født etter 1965, mens tallet er ca. 30 prosent for odelsmennene. Odelskvinnene som gruppe er yngre enn odelsmennene i denne spørreundersøkelsen.

Figur 3.1 Odelspersonenes fødselsår og kjønn

Utdanning

Tabellen under viser fordeling av fullført utdanning for odelspersonene og partner til odelspersonene. Av de fire undersøkte gruppene er det mennene, både i form av odelspersoner og partner til odelspersoner, som har lavest utdanning. 81 prosent av odelsmennene og 69 prosent av partner til odelskvinnene oppgir at de har utdanning opp til videregående utdanning. Både odelskvinnene og partner til odelsmenn har høyere utdanning enn sine mannlige kollegaer. Dette samsvarer med funnene for utdanningsnivå blant kvinner og menn i Figur 1.9 i kap.1.

Tabell 3.2 Utdanningsniva

	Grunnskole	Videregående	Høyskole	Universitet	Total antall
Odelskvinne	8 prosent	47 prosent	33 prosent	12 prosent	49
Odelsmann	14 prosent	66 prosent	13 prosent	6 prosent	104
Partner til odelskvinne	12 prosent	57 prosent	24 prosent	7 prosent	42
Partner til odelsmann	19 prosent	44 prosent	23 prosent	14 prosent	88

Mjølkekvote og antall bruk i samdrift

Samdrifter med odelskvinner har litt mindre mjølkekvoter enn samdrifter der odelsmennene har besvart skjemaet. Se tabell nedenfor. Denne forskjellen samsvarer med forskjellen i gjennomsnittlig standard dekningsbidrag for kvinner og menn vist i kap.1.

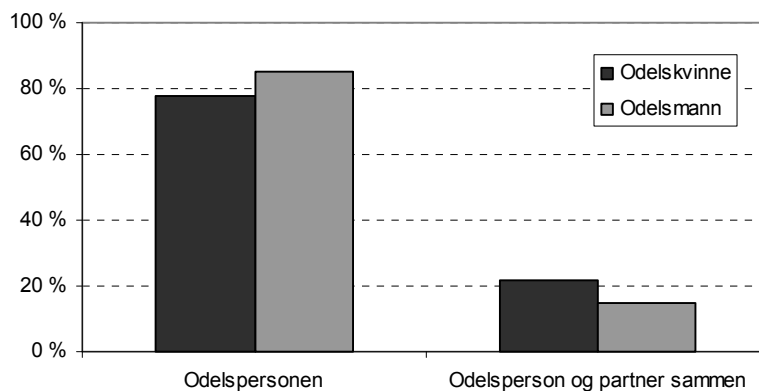
Tabell 3.3 Mjølkekvote

	Gjennomsnittlig mjølkekvote (liter)
Odelskvinner	270 000
Odelsmenn	282 500

Antallet bruk som inngår i samdrifta varierer lite mellom kjønnene. I samdriftene hvor odelskvinnene deltar, oppgis det et gjennomsnitt på 2.72 bruk, mens for mennene er gjennomsnittet 2.79 bruk per samdrift.

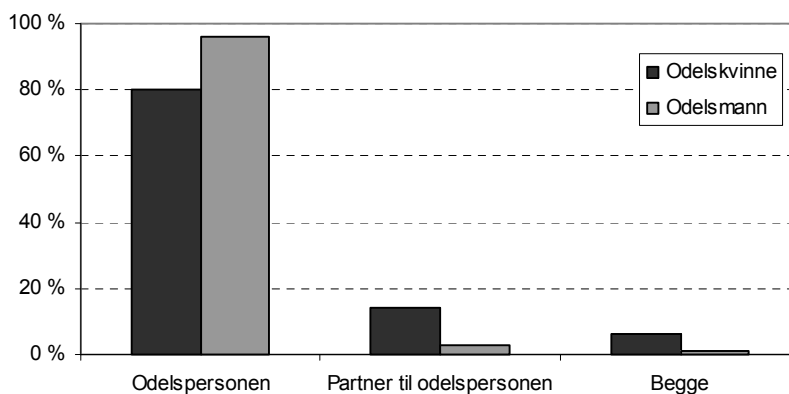
Eierskap

En ser i Figur 3.2 at det er en lavere andel av odelskvinner (78 prosent) som står som eier av skjøtet enn odelsmennene (85 prosent), mens en høyere andel av odelskvinnene (22 prosent) enn odelsmennene (15 prosent) deler skjøtet sitt med partneren.

Figur 3.2 Eier av skjøtet på garden

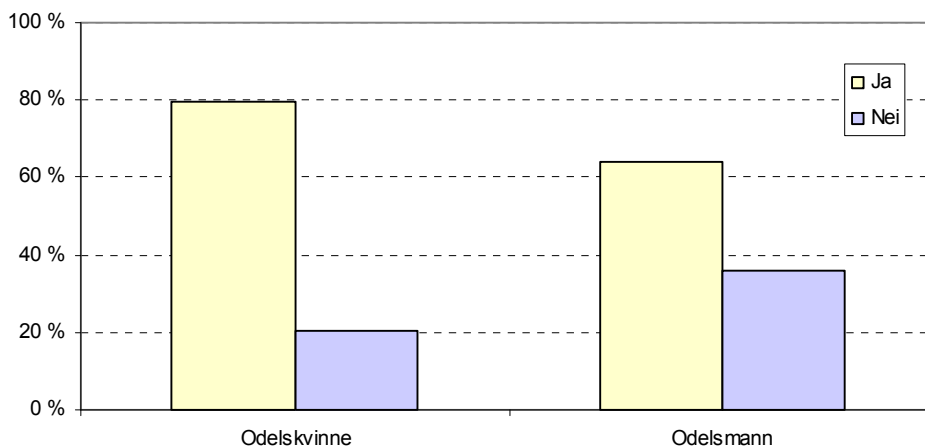
På spørsmålet om hvem som står registrert som ansvarlig i Brønnøysundregistrene, oppgir 96 prosent av de mannlige odelspersonene at de står oppført med sitt navn, mens 80 prosent av de kvinnelige odelspersonene svarer det samme. Et svært lite antall har svart «begge».

Figur 3.3 Brønnøysundregisteret

3.2 Etablering av samdrift

Vi skal først se på odelspersonenes deltakelse i forbindelse med etableringen av samdrifta. Figur 3.4 viser hvordan odelspersonene har besvart spørsmålet: Deltok part-partner til odelspersonen i beslutningen om å ta gården inn i samdrift? Odelskvinnene oppgir i større grad enn odelsmennene at deres partner deltok i beslutningen om å ta gården inn i samdrift. Det er generelt litt færre som har besvart spørsmålet om etablering enn de øvrige spørsmålene.

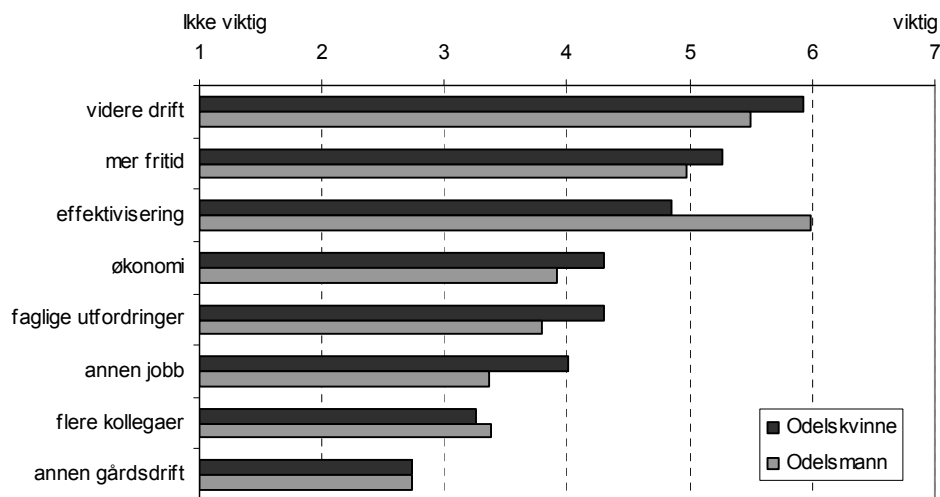

Figur 3.4 Deltakelse ved beslutning om samdriftsetablering

Motiver

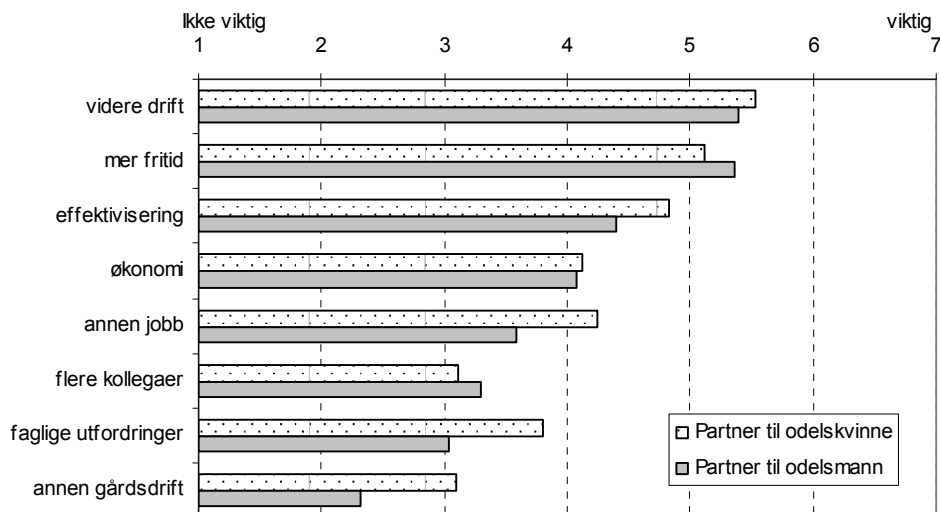
I Figur 3.5 er noen utvalgte motiv for å ta gården inn i samdrift. Figuren er rangert etter viktighet for odelskvinnene. Det bemerkes at ikke alle har svart på dette spørsmålet.

Det motivet som var høyest rangert hos odelskvinnene var å sikre videre drift og få mer fritid. Derimot er effektivisering og å sikre videre drift de viktigste for odelsmennene. En markant forskjell mellom odelsmenn og odelskvinner finnes også ved ønsket om annen jobb. Odelskvinnene oppgir dette som et viktigere motiv for samdriftsetableringen enn det odelsmennene oppgir.

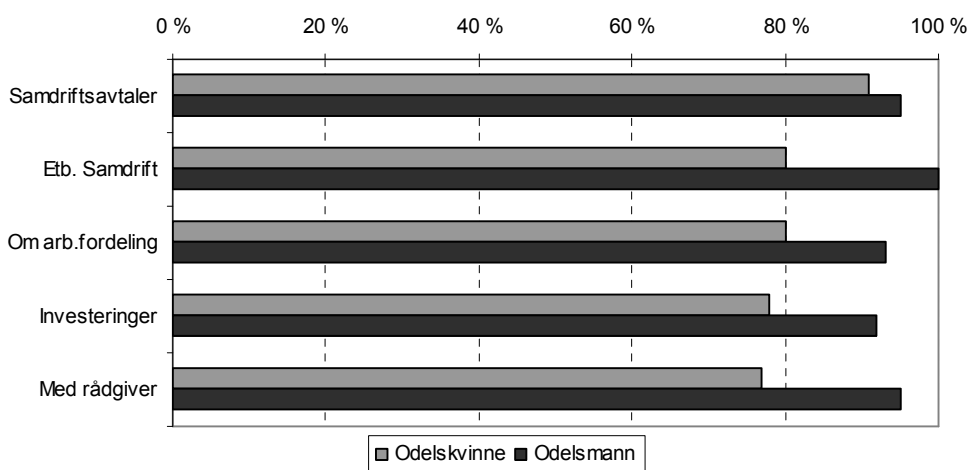
Figur 3.5 Motiv for samdrift, odelspersonen

I Figur 3.6 skal vi se hvilke motiver partner til odelspersonen oppga som viktige ved etableringen av samdrifta. Her er antall svar enda lavere, med 35 for partner til odelskvinner og 50 for partner til odelsmenn. Selv om det er variasjon i nivå på de ulike motivene, er det i stor grad sammenfallende rangering av motivene for både partnere til odelspersonen og odelspersonen når det gjelder etableringen av samdrift. Noen forskjeller finnes likevel, bl.a. så er effektivisering ikke sett på som så viktig for partner til odelskvinner som for odelsmenn.

Figur 3.6 Motiv for samdrift, partner til odelspersonen

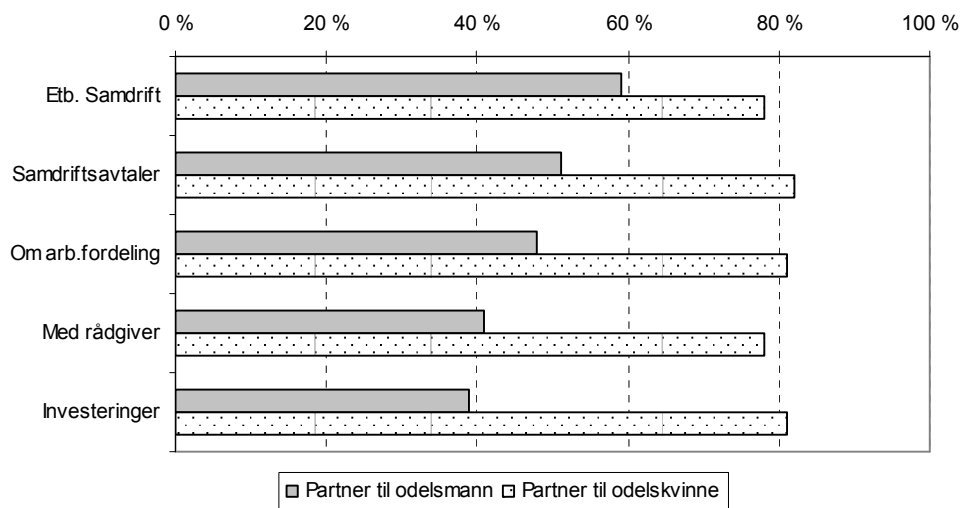
Til slutt i denne delen om etableringen av samdrifta, skal vi hvordan odelspersonene og deres partnere deltok på ulike temamøter i forbindelse med samdriftsetableringen. Figur 3.7 er rangert i forhold til de temamøtene flest odelskvinner sier de har deltatt på. Odelsmennene svarer i høyere grad (95–100 prosent) enn odelskvinnene (80 prosent) å ha deltatt på temamøter i forkant av samdriftsetableringen.

Figur 3.7 Temamøter, odelspersonen

Vi har også spurt om deltakelse på temamøtene for odelspersonens partner, rangert etter de temamøtene flest partnere til odelsmennene sier at de deltok på (se Figur 3.8). Også her er det lavere svarprosent enn for odelspersonene i forrige figur. Partnerne til odelskvinnene (80 prosent) deltok i mye større grad på temamøtene enn partnerne til odelsmennene (40 prosent). Når vi ser på prosessen med å etablere samdrift, ser vi at

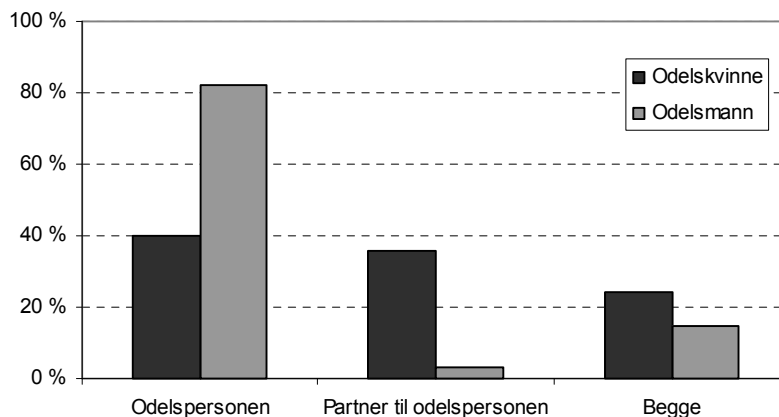
kvinnene, uansett om de er odelsperson eller partner til odelspersonen, i mindre grad enn mennene deltok i denne prosessen. Dette gjelder særlig innenfor tema som omhandler økonomiske investeringer og langsiktig planlegging.

Figur 3.8 Temamøter, partner til odelspersonen

3.3 Samdrift i drift

I Figur 3.9 har vi spurt om hvem som har hovedansvaret for den daglige driften på gården. Vi ser i figuren at 40 prosent av odelskvinnene svarer at de har ansvaret for den daglige driften på gården, mot 82 prosent av odelsmennene svarer det samme. Odelskvinnene deler også ansvaret i flere tilfeller (24 prosent) enn odelsmennene (15 prosent). 36 prosent av odelskvinnene oppgir at deres partner har ansvaret for den daglige driften, mens 3 prosent av odelsmennene oppgir at deres partner har ansvaret for den daglige driften

Figur 3.9 Ansvar for daglig drift

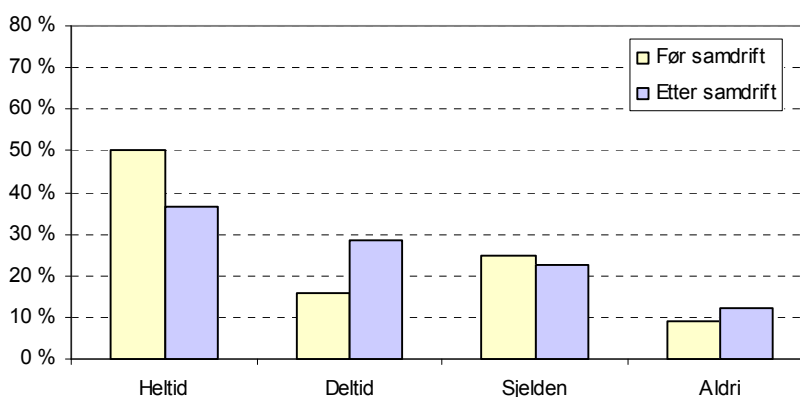
Vi skal nå se nærmere på eventuell endring i arbeidsmengde før og etter etableringen av samdrift.

3.4 Arbeidsinnsats før og etter samdriftsetablering

Respondentene er spurt om deres arbeidsinnsats på gården både før og etter etableringen av samdrift. Svaralternativene er «heltid, deltid, sjelden eller aldri».

Odelspersonene

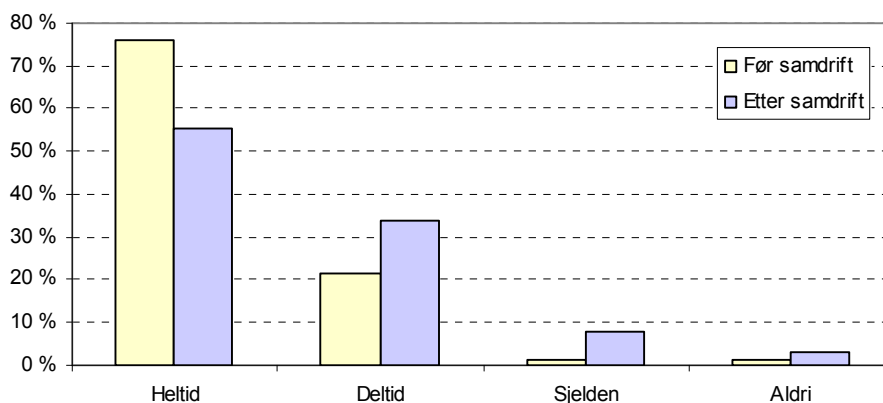
I figurene 3.10 og 3.11 ser vi at det er færre odelskvinner (37 prosent) som jobber heltid på gården etter etablering av samdrift enn før (50 prosent), mens andelen som jobber deltid har økt fra 16 prosent til 30 prosent. For kategoriene «sjelden» og aldri» er endringene små.

Figur 3.10 Arbeidsinnsats på gården for odelskvinner

Også for odelsmennene har andelen som jobber heltid på gården blitt redusert etter etablering av samdrift, fra 76 prosent til 55 prosent. Samtidig har deltid økt fra 21 prosent til 34 prosent. Andelen odelsmenn som svarer at de jobber sjelden eller aldri har økt etter at samdrifta ble etablert.

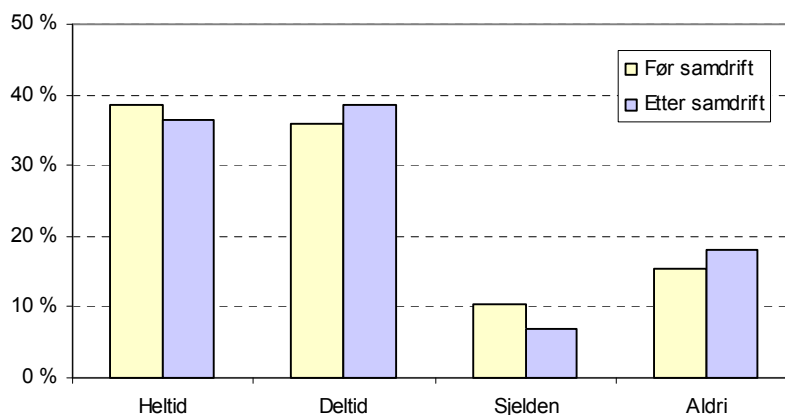
Relativt flere odelskvinner enn odelsmenn svarer at de jobber heltid. De ligger jevnt over på et høyere nivå enn kvinnene. Mønsteret for odelsmenn og odelskvinner er likt når det gjelder endring i arbeidsmengde før og etter etableringen av samdrift. For begge odelspersonene er det en reduksjon i andelen som svarer at de jobber heltid, og en økning i andelen som svarer at de jobber deltid etter at samdrifta ble etablert. En større andel av odelskvinnene enn odelsmennene svarer at de jobber sjelden eller aldri på gården. Dette gjelder både før og etter samdriftsetableringen. Det er verdt å merke seg at så mange som 35 prosent av odelskvinnene svarer at de jobber sjelden eller aldri på gårdsbruket, både før og etter samdriftsetableringen. 2 prosent av odelsmennene svarte at de jobbet sjelden eller aldri på gårdsbruket før samdriftsetableringen, mens denne andelen har økt til 11 prosent etter samdriftsetableringen for odelsmennene.

Figur 3.11 Arbeidsinnsats på gården for odelsmennene

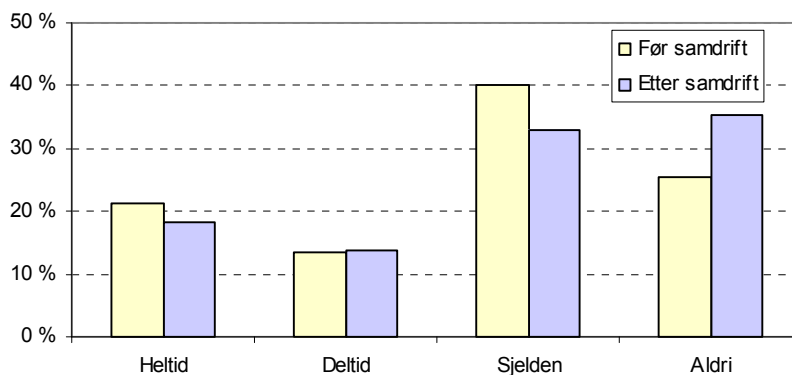
Partner

Vi går nå over til å se på arbeidsinnsatsen på gården til partnerne til odelspersonene (figur 3.12 og 3.13). Endringene i arbeidsinnsats før og etter samdrift for partner til odelskvinne er små (se figur nedenfor). Mens 38 prosent av partnerne til odelskvinnene oppgir at de jobbet heltid på gården før samdrift, svarer 36 prosent at de jobber heltid etter at samdrifta ble etablert. Andelen partnere til odelskvinner som jobber deltid på gården, har økt (fra 36 prosent) etter samdrifta ble etablert (til 39 prosent). Andelen partnere som oppgir at de jobber «sjelden» er redusert fra 10 prosent før til 7 prosent etter etablering av samdrift. Etter etableringen av samdrifta svarer 18 prosent av partnerne til odelskvinnene at de aldri jobber i samdrifta. Før samdrifta ble etablert svarte 15 prosent av partnerne at de aldri jobbet på gården.

Figur 3.12 Arbeidsinnsats på gården for partner til odelskvinne

Vi skal nå se på arbeidsinnsatsen for partnere til odelsmennene (se Figur 3.13). Flere partnere til odelsmennene (21 prosent) jobbet heltid på gården før samdriftsetableringen enn etter (18 prosent). For deltid er det liten endring. Her oppgir 13 prosent av partnerne til odelsmennene at de jobbet deltid på gården før samdrifta ble etablert, mens 14 prosent svarer deltid etter samdrifta ble etablert. Andelen som svarer at de jobber sjelden på gården er blitt redusert fra 40 prosent til 33 prosent av partnerne til odelsmennene, mens andelen som oppgir at de aldri jobber, har økt fra 25 prosent før samdrifta ble etablert, til 35 prosent etter at samdrifta ble etablert.

Figur 3.13 Arbeidsinnsats på gården for partner til odelsmann

Sammenligner vi arbeidsmengden til partnerne til odelskvinnene og partnerne til odelsmennene, ser vi et motsatt mønster. Mens 65 prosent av partnerne til odelsmennene svarer at de jobbet sjelden eller aldri på gården før samdriften ble etablert, har denne andelen økt til 68 prosent etter samdriftsetableringen. Partnerne til odelskvinnene jobber derimot mer på gården. 74 prosent av partnerne til odelskvinnene oppga at de jobbet heltid eller deltid på gården før samdriften ble etablert, mens denne andelen hadde økt til 75 prosent etter samdriftsetableringen. Vi ser altså at partnerne til odelskvinnene jobber mye mer på gården enn partnerne til odelsmennene.

Vi går nå over til å se på hva slags type arbeid de ulike odelspersonene gjør.

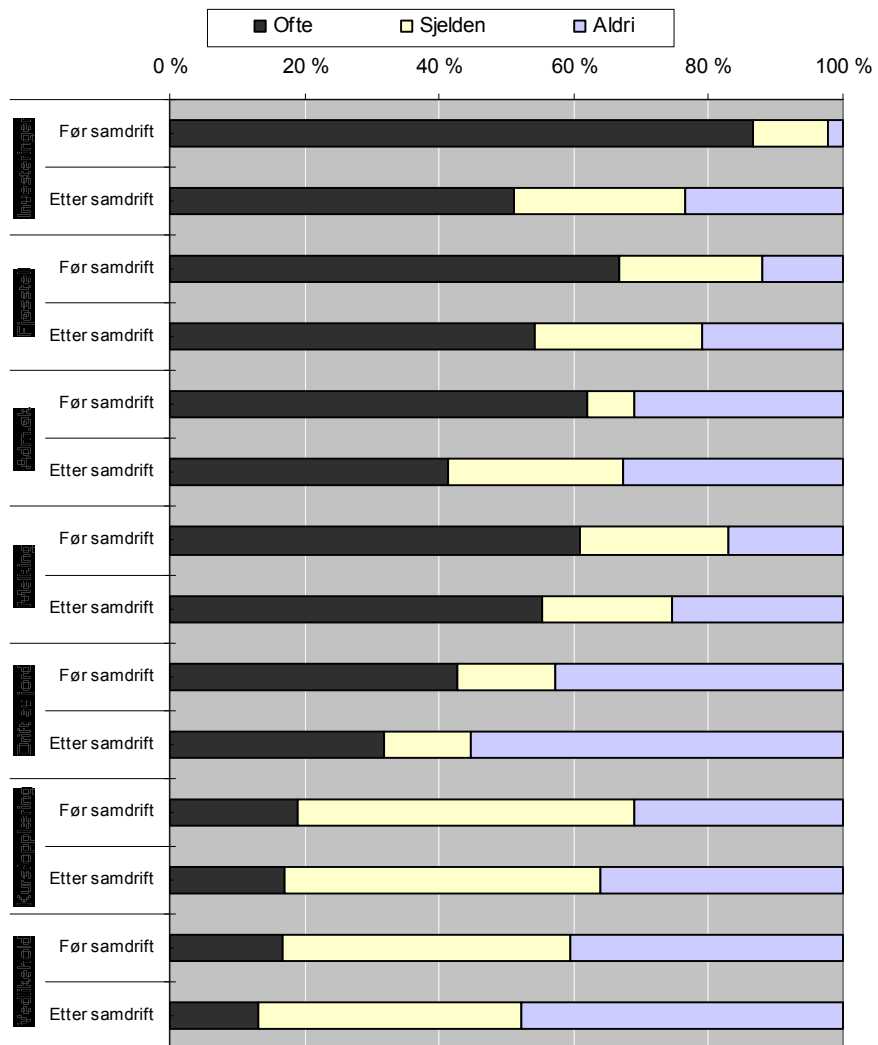
3.5 Arbeidsoppgaver før og etter samdriftsetablering

Odelspersonene

Vi har spurt odelspersonene om hvilke arbeidsoppgaver de gjør på gården, og hvor ofte de gjorde dem før samdriftsetablering og etter at samdrifta ble etablert. Arbeidsoppgavene vi har spurt om er drift av jord, fjøsstell, melking, administrasjon og økonomi, planlegging av og beslutninger om investeringer og framtidig drift, vedlikehold av maskiner og bygninger og deltakelse på kurs og opplæring.

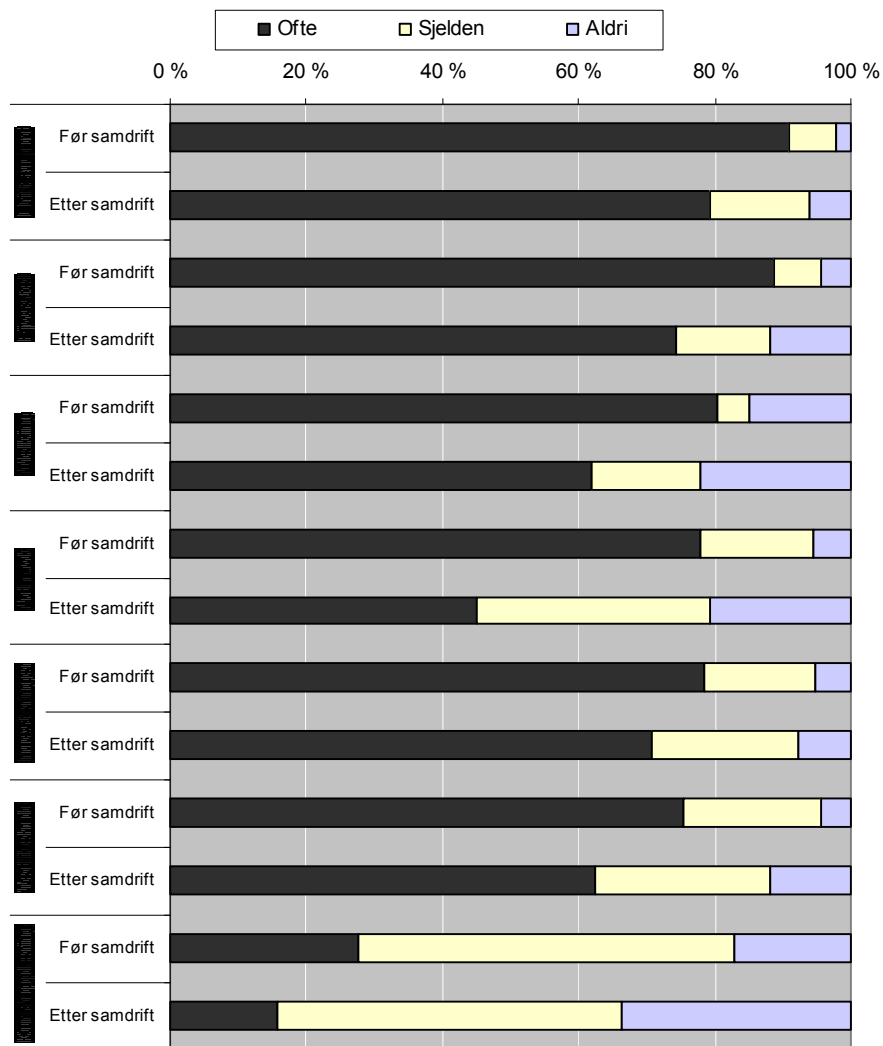
Figur 3.14 viser arbeidsoppgaver for odelskvinner før og etter samdrift. Den er rangert etter den arbeidsoppgaven som flest odelskvinner sier at de gjorde ofte før samdrifta ble etablert. Arbeidsoppgavene leses lengst ute til venstre i figuren. Odelskvinnene oppgir at de gjør de fleste arbeidsoppgavene *mindre ofte* etter at samdrifta ble etablert enn før. Størst er endringen når det gjelder planlegging av og beslutninger rundt investeringer og framtidig drift. Før samdrifta ble etablert, oppga 87 prosent av odelskvinnene at de gjorde dette ofte, mens etter samdrift sier 51 prosent at de deltar i dette ofte. 26 prosent av odelskvinnene sier at de aldri gjør dette etter at samdrifta ble

etablert mot 11 før samdrifta ble etablert. Også arbeidsoppgaven administrasjon og økonomi svarer odelskvinnen at de gjør dette markant *mindre ofte* enn tidligere.

Figur 3.14 Arbeidsoppgaver for odelskvinnene

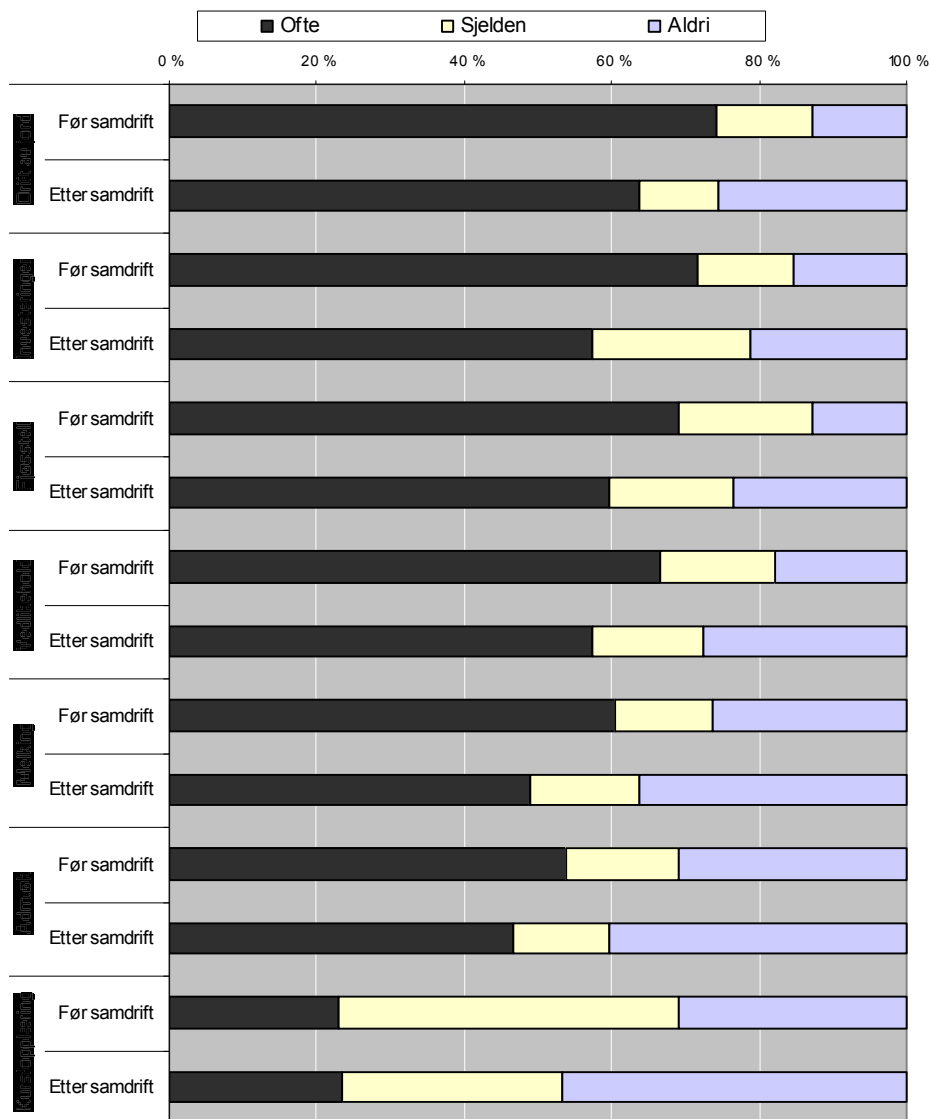
Figur 3.15 viser hvilke arbeidsoppgaver odelsmennene sier de gjør og hvor ofte. Figuren er rangert etter den arbeidsoppgaven som flest odelsmenn sier at de gjorde ofte før samdrifta ble etablert. Selv om odelsmennene svarer at de gjør alle arbeidsoppgavene *mindre ofte* etter at samdrifta ble etablert, er det ikke like stor variasjon i disse tallene som for tallene hos odelskvinnene (se Figur 3.14). Det er særlig administrasjon og økonomi hvor odelsmennene oppgir at de jobber *mindre ofte* med dette etter at samdrifta ble etablert. Både odelsmennene og odelskvinnene svarer at de gjør de fleste arbeidsoppgavene *mindre ofte* etter samdriftsetablering enn før. Det ser imidlertid ut som om endringene er større for odelskvinnene enn for odelsmennene. De jobber mindre særlig med økonomiske og administrative arbeidsoppgaver etter at samdrifta ble etablert. Også når det gjelder arbeidsoppgaver som drift av jord og vedlikehold gjør odelskvinnene mindre av dette enn mennene.

Figur 3.15 Arbeidsoppgaver for odelsmenn

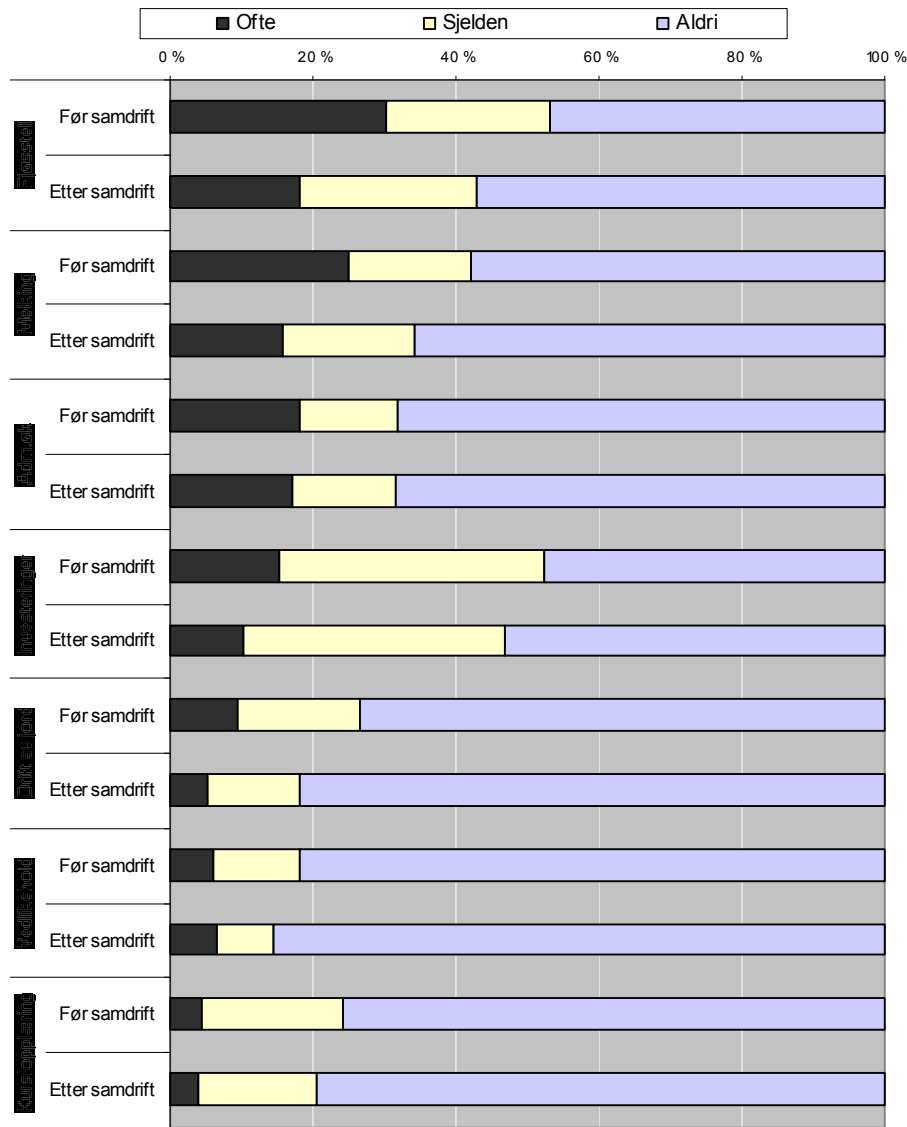
Partner

Figur 3.16 viser arbeidsoppgaver for partner til odelskvinne, rangert etter den arbeidsoppgaven som den største andel av partnerne til odelskvinnene oppga at de utførte ofte før samdriftsetableringen. Tallene viser at en stor andel av partnerne til odelskvinnene svarer at de gjør de ulike arbeidsoppgavene «ofte». Det er heller ikke store endringer i forhold til før og etter samdriftsetableringen. Til tross for at disse personene ikke er odelspersoner, men partner til odelskvinner, er det verdt å merke seg at opp mot 60 prosent svarer at de gjør arbeidsoppgaver som drift av jord, investeringer, fjøsstell og vedlikehold i stor grad også etter samdriftsetableringen

Figur 3.16 Arbeidsoppgaver for partner til odelskvinne

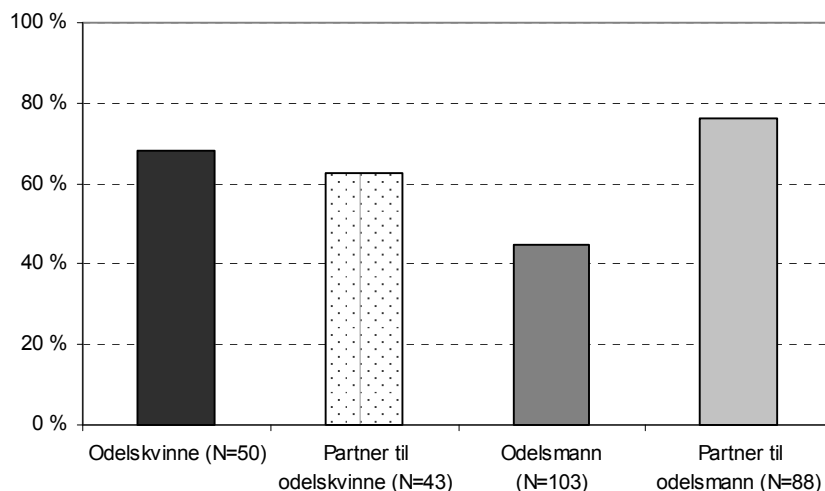
Figur 3.17 viser arbeidsoppgaver for partner til odelsmannen, rangert etter den arbeidsoppgaven som den største andel av partnerne til odelskvinnene oppga at de utførte ofte før. Partner til odelsmannen deltar i mye mindre grad i arbeidsoppgavene enn partner til odelskvinne. Endringene før og etter samdriftsetableringen er ikke så store, bortsett fra for fjøsstellet. 30 prosent av partneren til odelsmennene svarer at de ofte gjorde fjøsstellet før samdriftsetableringen, mens etter samdrifta er det bare 18 prosent av partnerne til odelsmannen som gjør fjøsstellet ofte. Det er også verdt å merke seg at partner til odelsmenn i liten grad gjør arbeidsoppgaver relatert til investeringer, drift av jord, vedlikehold og økonomi.

Figur 3.17 Arbeidsoppgaver for partner til odelsmann før og etter samdrift

Lønna arbeid utenfor

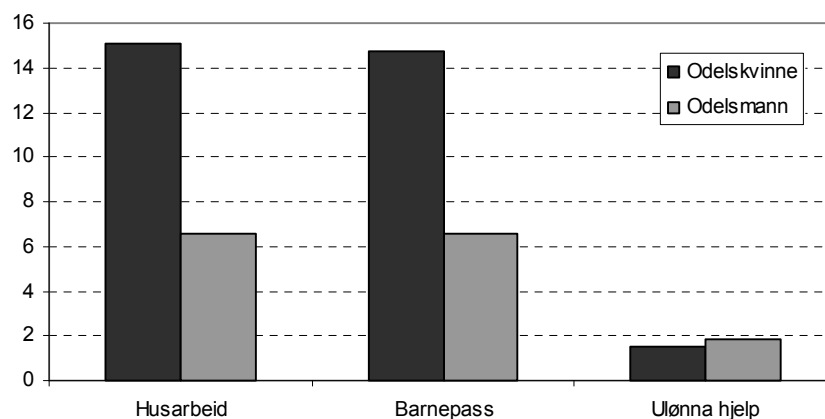
I tillegg til arbeidsoppgaver relatert til samdrifta eller gardsbruket, har vi også spurt om respondentene har lønna arbeid utenfor. Figur 3.18 viser prosentfordelingen av odelspersonene og partner til odelspersoner som oppgir at de har arbeid utenfor gårdsdriften. En mindre andel av odelsmennene oppgir at de har lønnet arbeid utenfor samdrifta eller gardsbruket. Over halvparten av odelskvinnene, deres partner og partner til odelsmennene oppgir at de har arbeid utenfor bruket.

Figur 3.18 Lønnet arbeid utenfor gården

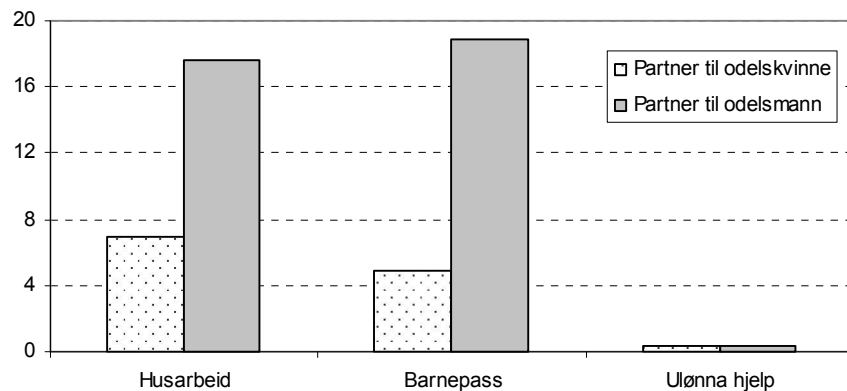
3.6 Arbeid i hjemmet

Vi har også sett på hvor mye husarbeid odelspersonene og partner til odelspersonene gjør. Figur 3.19 vises gjennomsnittlig antall timer som odelspersonene sier de bruker på husarbeid i løpet av ei uke. Odelskvinnene oppgir at de jobber mer enn dobbelt så mye som odelsmennene i husholdet. Ulønna hjelp er tjenester som gjøres for foreldre, svigerforeldre, andre slektninger, venner eller naboer.

Figur 3.19 Antall timer husarbeid som odelspersonene gjør pr. uke

I Figur 3.20 presenteres gjennomsnittlig antall arbeidstimer til husarbeid for partner til odelspersoner. Partner til odelsmenn oppgir at de i gjennomsnitt jobber mer enn partner til odelskvinnene. Kvinnene, uansett om de er odelsperson eller partner til odelsperson, oppgir at de gjør mer med husarbeid enn mennene.

Figur 3.20 Antall timer husarbeid som partner til odelspersonene gjør pr uke

4 Samdrifter – sett fra noen kvinners perspektiv

Kvinnenes historier er ment å skulle illustrere hvordan og hvorfor kvinner velger som de gjør og fremheve hvilke utfordringer de har. Intervjuene har en utfyllende funksjon i forhold til spørreundersøkelsen. Telefonintervjuet gir respondenten en unik situasjon til å ta opp andre perspektiv og problemstillinger enn de vi hadde fokus på i spørreskjemaet. Videre kan en se svarene i sammenheng med funn fra den kvantitative spørreundersøkelsen.

4.1 Utvalg og tema for intervjuene

Hovedproblemstillingen i prosjektet er knyttet til samdriftas betydning for kvinnenes deltakelse i arbeidet på gården og samdrifta. Denne delen er en drøfting av data fra intervjuer med fem kvinner som ble aktivt plukket ut fra de ulike kategoriene, dvs. et informativt utvalg med variasjon i både bakgrunn og arbeidssituasjon. Her omtales kvinnene som «nr. 1», «nr. 2», «nr. 3», «nr. 4» og «nr. 5». To av kvinnene er odelspersoner, mens de tre andre er gift med odelsmann (jamfør tabell 4.1)

Vi skal se hvordan de fem kvinnene fordeler seg på de ulike kategoriene odelskvinne/partner til odelsperson og arbeid på gården/ utenom gården. Det er ingen kvinne i kategorien «odelskvinne som arbeider fullt utenom bruket», ellers er alle kategorier representert. Kvinnene i utvalget er mellom 35 og 55 år, de fleste har høyere utdanning og har barn. De jobber enten på gården og i samdrifta, eller delvis på gården og samdrifta og delvis utenom gården, mens én av de jobber fullt utenom. Alle har hovedansvaret for husarbeidet hjemme, men de fleste oppgir at mannen også er involvert i omsorgen for barna. Ingen av gårdene driver med tilleggsnæring. Funn fra spørreundersøkelsen viser at mjølkesamdrift og egen gårdsdrift med tilleggsnæring er en lite utbredt kombinasjon.

Tabell 4.1 Utvalg av kvinner til intervjuene

Status	Arbeid på gården	Arbeid utenom gården
Odelskvinne	Kvinne nr. 3	Kvinne nr. 3
	Kvinne nr. 4	
Partner til odelsperson	Kvinne nr. 5	Kvinne nr. 2
	Kvinne nr. 2	Kvinne nr. 1

Samdriftene er ulikt organiserte, noe som virker inn på hvordan og i hvilken grad kvinnene eventuelt deltar i driften. Tre av kvinnene er med i samdrift bestående av to gårder, en av de er med i en samdrift bestående av tre, hvorav den ene er passiv deltaker, mens en av kvinnene deltar i en stor samdrift, som består av fem gårder. Statistikk fra resultatkontrollen for jordbruket (Budsjettnemnda for jordbruket 2008) viser at det er mest vanlig med samdrifter bestående av to gårder (2006 tall). I spørreundersøkelsen er tallet i gjennomsnitt 2,72 bruk for kvinner og 2,79 bruk for menn (se kap.3)

Hensikten med intervjuene var å undersøke om kvinnene deltok i avgjørelsen og planleggingen av samdrifta og hva som var motivene for å ta gården inn i samdrift. Arbeidsinnsats og arbeidsoppgaver på bruket og i samdrifta ble gjennomgått, samt husarbeid og ansvaret for dette.

Følgende spørsmål ble stilt:

- Hvordan besluttet dere å gå inn i samdrift?
- Hvordan var prosessen om å gå inn i samdrift?
- Hva var motivet for å gå inn i samdrift?
- Jobber du og mannen din mer på gården og i samdrifta enn før dere gikk inn i samdrifta?
- Hvilke arbeidsoppgaver gjør du på gården?
- Har du jobb utenom bruket og hvorfor?
- Hvem står på skjøtet til gården, hvem har hovedansvaret for drifta og hvem har andel i samdrifta og hvorfor er det slik?
- Hvem gjør husarbeidet?

4.2 Prosessen med å velge samdrift

I en tidligere undersøkelse (Stordahl og Galand 2003) har det blitt påpekt at kvinnene ofte ikke deltar aktivt i prosessen med å etablere samdrift. Spørreundersøkelsen bekrefter at uansett om kvinnene er odelspersoner eller partner til odelsperson, deltok de mindre i denne prosessen enn mennene. Kvinnene vi intervjuet hadde i de fleste tilfellene en oppfatning av at de hadde deltatt i prosessen.

Kvinne nr. 2 forteller fra ei samdrift mellom to gårdsbruk: «Vi var alle enige om dette, og alle deltok i beslutningen. Mannen min var initiativtakeren her fra vår side. Vi begynte med samarbeid i forkan – med silokjøring, men så utarta det seg og vi startet samdrifta sammen».

I flere av tilfellene er det mannen som har hovedansvaret for gårdsbruket og som tar initiativet til å etablere samdrift, men alle kvinnene forteller at de har vært aktive i prosessen med å diskutere og komme frem til avtale om samdrift sammen med mennene. De fleste fremhever at det av praktiske hensyn tvang seg frem en samdriftsløsning, der den hyppigste begrunnelsen var at de hadde valget mellom å slutte med melk, eller gå sammen med andre og bygge felles fjøs. En av kvinnene hadde overtatt og drev en gård som hennes foreldre hatt tatt inn i samdrift.

4.3 Motiver for samdrift

Motivet om videre drift og mer fritid vurderes som de mest sentrale motivene i spørreundersøkelsen. Dette samsvarer med de viktigste motivene som kvinnene i intervjuene vektlegger, nemlig et ønske om å fortsette med ku og et ønske om mer organisert fritid.

Kvinne nr.2 beskriver det slik: «Det var for at vi skulle kunne fortsette med ku, selv om det er arbeidskrevende. Det var vanskelig å slutte. Så tenkte vi på å få mer fritid, det blir jo noen helger om vinteren, og det er en fordel å kunne overlate det til andre som kjenner dyra. Det er lettere enn å ha avløser».

Kvinne nr.1 som selv jobber 100 prosent utenom bruket forteller:

«Motivet for å gå inn i samdrift var å kunne ha helt fri en hel helg, – det å ha fundamentalt fri fra jobb, – det å kunne dra på en ukes ferie og vite at det er noen

ansvarlige og kompetente til å ta seg av drifta. Motivet var og å kunne ha fri om ettermiddager. I det å kunne disponere livet sitt... der ligger det mye mer enn bare å ha fri for familien sin, men og i muligheten til å ha en fritidsinteresse, delta i organisasjonslivet både i lokalmiljøet og innen næringa. Mannen min sin totale arbeidsinnsats er ikke mindre nå allikevel, men han kan i større grad enn før få helt fri når han har fri som f. eks å slippe å stikke innom fjøset hver kveld for å ta kveldsrunden.

Vi har i løpet av alle disse årene kun en gang hatt 3 ukers ferie, de andre gangene er det kortere ferier Vi begynte med en form for sommerfelledrift og sommerbeite. Så kom kravet om å gjøre noe med bygningen, da tok mannen min initiativ overfor noen kolleger. Flere av de andre var i situasjon hvor noe måtte gjøres. Det var ikke noe mål om å tjene mer penger, men å sikre bygningskrav, driftsforhold og få systematisk avlastning. Ikke økonomiske motiv, men en forventning om å opprettholde det økonomisk».

Dette går igjen i historiene som fortelles. En av kvinnene sier at «...hun og mannen kan endelig ha fri sammen og slipper å avlaste hverandre».

De fleste understreker at de ikke har fått mer fritid enn tidligere, men at fritida er kvalitetsmessig bedre, siden de kan ta *helt* fri fra arbeidet, har fri *sammen med partneren* og har fått flere muligheter til å bruke denne tiden aktivt på andre aktiviteter. En av kvinnene i utvalget fremhever motivet om *å øke produksjonen og tjene mer penger* som viktig, i tillegg til at hun har organisert fritid og kan ta ferie.

4.4 Arbeidsinnsats før og etter samdriftsetablering

I spørreundersøkelsen viser funnene at færre kvinner deltar i drifta på gården og i samdrifta etter etablering av samdrift. Andelen av odelskvinner som jobber heltid i landbruket har gått ned etter etablering av samdrift, fra 50 prosent til 37 prosent. Deltidsarbeidende odelskvinner har samtidig økt. For partnere til odelsmenn er bildet annerledes. Andelen av disse kvinnene som jobber heltid i landbruket er lavere, kun 21 prosent før gården gikk inn i samdrift, mens andelen er sunket til 18 prosent etter inngåelse i samdrift. Over 70 prosent av kvinnene som er gift med odelsmenn, angir at de enten sjeldent eller aldri jobbet på gården før samdrift eller jobber i samdrifta. Hvordan var dette for kvinnene vi intervjuet?

To av kvinnene (nr. 2 og 3), hvor den ene er odelskvinne og den andre gift med odelsmann, jobber både i samdrifta og utenom gården. De oppgir begge at de jobber litt mer enn før, hovedsakelig fordi *etter* samdriftsetablering produseres det mer melk og dette medfører mer arbeid. Samtidig har samdrifta de er med i, valgt en lav investeringsgrad, for å unngå for mye gjeld. Dette har ført til mer arbeidskrevende løsninger, til tross for innføring av melkerobot. Begge kvinnene har deltidsjobber utenom bruket, og begge stiller regelmessig i fjøset. Deres arbeidsinnsats er ikke blitt mindre etter samdriftsetablering, i motsetning til mange andre kvinner i undersøkelsen.

Kvinne nr.1 er gift med odelsmann og har alltid hatt jobb utenom samdrifta. Hun forteller at hun arbeider mindre i samdrifta sammenliknet med tiden før samdrift. Hun forklarer:

«Det blir færre arbeidsplasser i samdrift, og kvinnene blir borte fordi deres stilling har vært til og fra. Hvis du ikke har din utdanning innen landbruket er det svært fort gjort at du fjerner deg fra arbeidet, både for at arbeidet skjer rent fysisk helt andre steder, diskusjonene mellom deltagerne skjer andre steder enn ved kjøkkenbordet hjemme hos deg. Dette kan fort forsterke seg når kvinnen tar seg jobb utenom bruket. Jeg er involvert i næringa i utgangspunktet, da er det lettere

å følge med, skjønne hva som er utfordringene og kan engasjere meg lettere ved å delta i diskusjonene eller ta i et tak.»

Denne kvinne (nr.1) jobber full tid utenom og forteller:

«I dag hjelper jeg sjeldnere til. I så fall bare hvis det er særs vanskelige situasjoner som sykdommer, akutte værendringer i forbindelse med høsting og lignende. Det vil si spesielt i forbindelse med våronn og skuronn.»

4.5 Arbeidsoppgaver før og etter samdriftsetablering

I spørreundersøkelsen er trenden at både kvinner og menn gjør arbeidsoppgavene i forbindelse med samdrifta *mindre ofte* enn før etablering. Endringene i arbeidsoppgavene synes større for odelskvinner enn for odelsmenn. De største endringene gjelder planlegging og beslutninger rundt investeringsbehov. Teknisk innsikt, håndtering av maskiner og vedlikehold er tydeligvis mennenes domene. Spørreundersøkelsen viser da også at kun 40 prosent av odelskvinnene *deltok ofte* i drift av jord, som innebærer traktorkjøring etc. *før* samdriftsetablering, og at færre odelskvinner utfører denne arbeidsoppgaven ofte *etter* samdriftsetablering. Ser man alle arbeidsoppgavene under ett, er drift av jord/maskinkjøring den oppgaven som flest kvinner *aldri deltar i*. Vedlikehold og kurs/opplæring kommer nederst i rangeringen, med flest kvinner som oppgir at de sjeldent eller aldri deltar. Partnerne til odelskvinnene synes i stor grad å gjøre de fleste arbeidsoppgaver på gården, men i litt mindre grad enn før samdriftsetableringa. For partnerne til odelsmann er bildet motsatt, de deltar i mye mindre grad enn partner til odelskvinne. Endringene er ikke store, men størst er endringen for fjøs-stellet.

Vi spurte kvinnene om hva som er annerledes i dag i forhold til arbeidsoppgaver, sammenliknet med tidligere og hvorfor det er slik. Odelskvinne nr. 3, har deltidsjobb utenom gården. Hennes arbeidsoppgaver har ikke endret seg spesielt mye etter samdriftsetablering. Hun jobber mer enn tidligere på gården og samdrifta, pga økt produksjon, nybygging og ekstraordinært vedlikehold. Hun tar hovedsakelig fjøs-stellet, mens mannen har hovedansvaret ellers for drifta. Hun trekker frem utfordringen ved å være til stede kun på deltid:

«Teknisk er det vanskeligere å henge med (...), det er mye alarmer og andre tekniske forhold som krever mye teknisk innsikt. Jeg forholder meg til det aller nødvendigste som skal til i fjøs-stellet. Skulle jeg lært meg alt det tekniske ved melkerobot, kunne jeg ikke hatt en jobb utenom bruket. Det fungerer likt med den andre kvinnen, hun jobber også utenom bruket. Det er mennene som har den tekniske innsikten. Dersom det skjer noe under fjøs-stellet, så må jeg ringe og be om hjelp.»

Dette har flere kommet inn på i samtalene. Når man ikke er til stede hele tiden, blir det tekniske en utfordring, og da særlig nye maskiner som melkerobot.

Samdrifta kan skape en distanse til det daglige arbeidet. Kvinne nr.1 forteller om hennes arbeidsoppgaver før og etter samdrift:

«Jeg deltok i våronn og skuronn og i fjøset var det mjølking og stell av kalver. Jeg supplerte mannen min når han ikke rakk hjem i tide til fjøs-stellet. I dag er det mannen min som jobber mest på gården.(...) Hvorfor det? Han er bonden, drifta er lengre unna, oppfølging av barna har tatt mer og mer tid. (...) Jeg og barna går lite i fjøset i dag sammenliknet med tidligere da samdriftsfjøset ligger på en annen gård flere kilometer unna.»

Beslutninger om investeringer er en annet viktig arbeidsoppgave som henger sammen med teknisk innsikt og det å delta i daglige arbeider i samdrifta. Kvinne nr.1 forklarer hennes reduserte deltakelse slik:

«Jeg er ikke like mye med i beslutningene rundt investeringsbehov i samdrifta som tidligere. Det er fordi jeg ikke deltar i vurderingene med oppgradering av den daglige drifta mer. Ta et eksempel, håndtering av grovfôret i samdrifta, som er den største flaskehalsen i de forskjellige leddene. Dette ser jeg ikke umiddelbart siden jeg ikke deltar i arbeidet med grovfôret.»

Samdriftsorganisering innebærer ofte en spesialisering av arbeidsoppgavene, hvor den parten som ikke deltar i daglige drift, ikke lenger er en relevant part i diskusjonen om investeringer. Det er de som daglig utfører jobben, som har den praktiske kunnskapen om maskiner og behovet; det innebærer i det fleste tilfellene at det er mennene. At kvinnen, som i dette eksemplet, deltar mindre i beslutninger angående investeringsbehov, er i tråd med funnet i spørreundersøkelsen. Her beskriver hun sammenhengen godt; er man ikke til stede i den daglige drifta, er det mindre naturlig å delta i konkrete beslutninger.

Men på et overordna nivå mener kvinne nr.1 at hun bidrar:

«Jeg er i større grad blitt konsulenten når det er behov for en diskusjonspartner.»

Dette er i stor grad avhengig av om du ellers jobber innen landbruksnæringa, utenom gården, og har din interesse der.

En liten andel av kvinnene har hovedansvar for drifta, og forteller hvordan de møter utfordringer i forhold til maskiner og de mer tradisjonelle mannsarbeidene. Kvinne nr. 4, som er odelskvinne, har hovedansvaret for drifta på egen gård:

«Jeg har ansvar for alt dyrestell, jeg har kvigeoppdrett, såkornproduksjon og grasproduksjon for kvigene. Jeg leier sjåfør til treskeren, og kjører ikke rundballepresse. Til slike arbeidsoppgaver leier jeg inn hjelp.»

Hun er deltaker i en stor samdrift som har egen røkter. Alle medlemmene i samdrifta har full drift hjemme på egen gård i tillegg.

Den andre kvinna (nr. 5) i utvalget som har hovedansvaret for drifta gjør det på liknende vis:

«Jeg tar det daglige fjøsstellet, jeg er driftsleder på alt med fjøs og melk. Alle reparasjoner tar mannen min. Vi leier det meste av maskinkjøringa av en entreprenør. Jeg har tillitsverv i en interesseorganisasjon utenom bruket som tar en del tid.»

Av svarene ser vi at forklaringen for å delta mindre i beslutninger om investeringer er at kvinnene er mindre til stede. For kvinnen som har full jobb utenom innebærer det mindre deltakelse i drifta. For de kvinnene som jobber deltid utenom, har ikke arbeidsoppgavene i samdrifta endret seg mye sammenliknet med tidligere, men mengden er blitt større. Fjøsstell er fortsatt vanlig, men mennene har i stor grad ansvar for den tekniske spesialiseringa. Kvinnene kjører i liten grad traktor og maskiner. Det er utbredt å leie inn sjåfører til større arbeidsoppgaver.

4.6 Fordeler ved samdrift

Resultatene så langt viser en trend hvor kvinnene deltar mindre etter samdrifts-etablering. Likevel er det et mindretall av kvinnene som har hovedansvaret for drifta, på

gården og i samdrifta, og som trives med dette. Flere av de vi intervjuet kom inn på fordelene ved å være i samdrift som kvinne:

Kvinne nr. 5:

*For «enslige» kvinnebønder er samdrift en god løsning! Det er **en enorm trygghet å være i samdrift** for kvinner med barn. Det å ha noen å ringe til som har med dette å gjøre, ved et problem. Det har med personen og hvem du er gift med, og ikke organisasjonsformen, som avgjør om du har lyst til å være aktiv i drifta eller ikke. Jeg liker for eksempel å ha ansvar, og ikke bare utføre det andre ber meg om. Slik jeg jobber er det helt perfekt. Jeg har fått masse mer fritid.»*

Den andre kvinnen (nr. 4) som har hovedansvar for drifta har tilsvarende positiv erfaring:

*«Jeg ville aldri drevet med mjølk hvis jeg **ikke hadde vært i samdrift**, samtidig som jeg har en mann som er mye på jobbreiser. Jeg kan f. eks fore dyra FØR barna våkner om morgenen, slik at jeg er sammen med de til frokost og når de skal på skolen. Det må kunne være forenlig med det å ha barn, og de må kunne delta på aktiviteter i bygda som andre barn. Det er viktig for meg å kunne leve et normalt familieliv.»*

Kvinner som velger å delta aktivt, fremhever fordelene ved å være flere, det at ansvar kan fordeles, og at det er lettere å ha familie, barn, fritidsaktiviteter ved siden av. Det er avhengig av en selv som person og av partner.

4.7 Økonomien på bruket og jobb utenom – i samdrift

Mange kvinner jobber utenom bruket og samdrifta, og vi stilte spørsmål om hvorfor de gjør det. Det er tre ting som trekkes frem som årsaker; økonomi, kollegialt fellesskap utenom samt betydningen av å bruke utdanningen sin. Alle peker på at en trenger ekstraintekt ved siden av gårdens og samdriftas inntekt. Kvinne nr. 4 har en mann som jobber utenom gården og hun selv jobber full tid på gården:

«Det er av økonomiske grunner. Den gang da faren min drev, kunne moren min være hjemme, men i dag trenger man to inntekter.» Det er flest kvinner som har full eller deltids jobb utenom bruket. Kvinne nr.3 fremhever også det økonomiske aspektet ved at hun jobber deltid utenom bruket: *«Man blir ikke spesielt rik av å være bonde. (...). Det er pga. av inntekt og det å ha kolleger utenom.»*

To inntekter

Forklaringen på hvorfor en trenger to inntekter henger oftest sammen med gårdens og samdriftas størrelse og at inntekten disse ikke gir godt nok grunnlag for familiens økonomi lenger. Alle kvinnene kommer inn på dette når vi spør om hvorfor de jobber utenom.

Kvinne nr.1 forklarer:

«Hos oss går inntekta fra landbruket i hovedsak tilbake til gården. Samdrifta er en egen bedrift, og gården hjemme er en annen bedrift. Det viktigste for oss har vært at de skal bidra tilstrekkelig til å opprettholde den totale landbruksaktiviteten. Men totaløkonomien fra landbruksaktivitetene har blitt meget strammere etter at vi gikk inn samdrift og strammere for hvert år. Spørsmålet er nå hvor lenge kan vi holde på slik og ikke ha noen fornyingsinvesteringer i det hele tatt? Dette er jo også et problem for alle som driver melkeproduksjon.»

Fulltids jobb utenom

Kvinne nr.1 har fulltidsarbeid utenom bruket og samdrifta og har hatt det både før og etter samdriftsetableringen:

«Årsaken er at jeg ønsker å bruke min egen utdanning og sikre inntekt til familien.(...) Vi kunne ikke ha satset på samdrift dersom jeg ikke hadde jobbet utenom med den usikkerheten det var i begynnelsen og den variasjon som er i eventuelt overskudd. (...) Økonomisk er jeg like mye verdt som kuene, da jeg bidrar mer til familieøkonomien. I tillegg krever kuene mye mer arbeidsinnsats og investeringer!(...) Vi kunne ikke ha drevet melkeproduksjon (...), uten at jeg hadde bidratt med min inntekt. Vi har hatt en temmelig nøktern livsstil. Ved investeringer har jeg spyttet inn ved investeringer en del i samdrifta. Etter mange år kom jeg til et punkt hvor jeg sa at nå må gårdsinntektene sikre og ta seg av samdrifta og gården selv, mens min inntekt ta seg av husholdningen.»

Ved siden av å sikre familiens økonomi, er det for flere en fordel å kunne ha kollegialt fellesskap utenom.

Utsagnet fra kvinne nr. 2 illustrerer dette:

«Det er godt å komme litt bort fra gården og treffe andre kolleger. Jeg hadde hatt nok arbeid her på gården, men det er godt å komme bort litt.»

4.8 Juridiske forhold ved eierskap og samdriftsandeler

I intervjuene stilte vi spørsmålene: hvem står på skjøtet til gården, hvem har hovedansvaret for drifta og hvem har andel i samdrifta og hvorfor er det slik?

Flere av kvinnene hadde ikke andel i samdrifta pga reglene som praktiseres i dag. Det viser seg at retningslinjer og praksis gjør det vanskelig å ha andel i samdrifta dersom en ikke er eier eller har hovedansvaret for drifta på egen gård. Flere uttrykker frustrasjon over Brønnøysundregistrene også i forhold til registreringa av gårdsdrifta utenom samdrifta, og at man ikke lenger «får plass» i systemet, når en ikke står som formell eier av gården. Mange av kvinnene ønsker at det skulle være mulig å ha både mannens og kvinnens navn oppført som ansvarlig for gårdsbruket i Brønnøysundregistrene. «Kvinna usynliggjøres med et klikk. Dette er et offentlig system som fratar deg rettigheter, og er en form for usynliggjøring,» uttalte en av kvinnene i intervjuet.

4.8.1 Hva sier reglene?

Reglene her er i korte trekk som følger: Eiere av gårdsbruk og drivere av gårdsbruk er ofte samme person(er), men ikke alltid. Den som driver et gårdsbruk må ha et foretak. Gården skal registreres som foretak i Brønnøysundregistrene, og det er foretaket som søker produksjonstilskudd fra staten. Foretaket er et *enkeltpersonforetak*. Den som står registrert i foretaket og som er driver av gården, vil derfor være registrert i Brønnøysundregistrene. Denne endringen skjedde i 2002, fra å registrere person og fødselsnummer til registrering av foretak og organisasjonsnummer. Her er det opp til mannen og kvinnen å bli enige om hvem som skal stå registrert i foretaket. Det er mest vanlig at den som har hovedansvaret for gårdsdrifta står registrert her. Det er kun mulig å oppføre ett navn.

For samdrifter gjelder «Forskrift om Kvoteordningen, § 9, 4» hvor det står at «Foretak som inngår i samdrift må helt eller delvis eies av eieren eller forpakteren av landbrukseiendommen som kvoten tilligge». Kvota er knyttet til gården og til eieren. I praksis godtar Statens landbruksforvaltning både ett og to navn (ektefeller/samboere) som eiere på skjemaet som sendes inn ved søknad om etablering av samdrift, det sjekkes ikke hvem som er formell eier. Ved etablering av samdrifter er det vanlig at den

som er registrert som ansvarlig for enkeltpersonforetaket, er den som går inn i samdrifta med andel. Nedenfor følger to eksempler fra intervjuene som illustrerer denne problemstillinga med å få andeler i samdrift ved etablering:

4.8.2 Eksempler på andelseie i samdrift

Ei kvinne som deltar i samdrift (DA) mellom to gårder, forteller at de to ekteparene opprinnelig ønsket at alle fire (dvs. de to mennene og de to kvinnene) skulle ha en andel i samdrifta. Det var naturlig fordi alle jobber i samdrifta, mennene på heltid og kvinnene med ca. 1 400 timer hver, som tilsvarer i underkant av ett årsverk. Dette var i 2002, da de etablerte samdrifta. Det ble ikke godtatt av Brønnøysundregistrene, og forklaringa var at saksbehandleren godkjente kun det navnet som hadde melkekvota på gården, i deres tilfelle var det mannen på den ene gården og kvinnen på den andre gården (disse var odelspersoner og står som eiere av gården). På den ene gården eier begge gården, hvor han har odel, og er registrert med foretaket i Brønnøysundregistrene. På den andre gården er det kvinnen som har odel og eier gården alene, og som står registrert med foretaket i Brønnøysundregistrene, mens mannen har hovedansvaret for drifta på gården.

I et annet intervju forteller kvinnen at deres samdrift (DA) ble etablert i år 2000. De er to gårder i samdrifta. Hun og mannen deltakere fra deres gård, mens fra den andre er det kun mannen, og alle tre har hver sin andel i samdrifta. Hun forteller at hun og mannen har til sammen 70 prosent felles eierandel i samdrifta, mens den andre har 30 prosent andel. Hun er ikke odelskvinne, og hun *tror* at kun mannen står på skjøtet til gården. Det er hun som har hovedansvaret for drifta fra deres side. I Brønnøysundregistrene står mannen oppført som ansvarlig for foretaket, siden det kun kan stå ett navn.

I det første eksemplet eier det ene ekteparet gården sammen, men får ikke ha hver sin andel sammen. I det andre eksemplet er begge ektefellene på den ene gården ført opp som deltakere i samdrifta og begge har eierandel i samdrifta selv om den ene (hun) ikke har odel. Her er det usikkerhet rundt det formelle eierskapet, om begge formelt står som eiere, eller kun mannen.

Når det gjelder eierandeler i samdrifta inngår dette i selskapsavtalen som sendes til Brønnøysundregistrene sammen med «Samordna registermelding». I utgangspunktet skal deltakerne ha eierandel hver for seg, ektepar/samboere kan ikke stå som eier av samme andel. Man har fått saker i retur fra Foretaksregisteret der for eksempel ektepar står oppført med felles eierandel, med følgende merknad «Siden Kari og Ola har en andel i lag må en av dem representere andelen som deltaker. Dette må gå fram av blankettens felt 20, samt selskapsavtalen». Det er imidlertid også flere tilfeller der ektefeller er ført opp med felles eierandel. Det virker derfor som om Brønnøysundregistrene ikke er konsekvent her. Enkelte rådgivere har etter hvert praktisert en annen løsning som har fungert bra både i forhold til Statens landbruksforvaltning og Brønnøysundregistrene. Dersom ektefeller/samboere ønsker en eierandel på til sammen for eksempel 30 prosent, fordeles denne med 15 prosent på hver av ektefellene/samboere i selskapsavtalen uavhengig om de er eiere av gården eller ikke. I skjemaet til Statens landbruksforvaltning står de begge som eiere av gården (pers.med.Tor Breen 2008).

Dette er vanskelige problemstillinger å få entydige svar på. Eksemplene våre viser at det ikke alltid er overensstemmelse mellom retningslinjer og slik de tolkes og brukes i praksis. I samtaler med saksbehandlere i SLF, og ved en sjekk hos enkelte samdrifter kommer det frem at det er ulik praksis og at det finnes løsninger som gjør det mulig å sette begge ektefellers navn med eierandel.

Det er behov for å avklare hvordan og hvorfor praksisen til Brønnøysundregistrene varierer fra sak til sak. Noen ganger går det greit å få ha andeler sammen ved registrering, mens andre ganger er svaret « *En person må stå som representant for*

begge». Sjøl om mange anser den *formelle registreringa og organiseringa* som mindre viktig enn den *uformelle organiseringa*, stilles det spørsmål ved dagens regler og varierende praksis, som bidrar til å sementere et mønster som hindrer likestilling. Dette er et område som bør gjennomgås og klargjøres, mht. kvinnes rettigheter og synlighet.

5 Diskusjon og vurderinger

Formålet med prosjektet har vært å undersøke i hvilken grad kvinner deltar i samdriftsetablering, i drifta, og samdriftsorganisering påvirker likestillingen i landbruket. Den generelle statistikken for likestilling i kap.1 viser at kvinnene utgjør ca.14 prosent av det totale antallet bønder i Norge, og denne andelen er stabil over tid. Flesteparten av de kvinnelige bøndene har små gardsbruk (under 200 dekar). Det er derfor verdt å nevne at den generelle strukturendringen i landbruket, med en utvikling i retning av stadig færre og større gardsbruk, kan sies å ha en kjønnsdimensjon i disfavør av kvinnene.

Å belyse kvinners deltakelse i landbruket problematiseres ved at bakgrunnstall for formell organisering ikke nødvendigvis reflekterer deres reelle innflytelse i sektoren. Selv om kvinner for eksempel både kan være eier og driver av et gårdsbruk, er det ikke sikkert at dette beskriver de reelle omstendighetene med tanke på deres innflytelse på en tilfredsstillende måte.

5.1 Oppsummering – spørreundersøkelsen

Landbruket er en mannsdominert næring, og det ser ikke ut som om samdriftsetableringer har hatt noen positiv effekt på kvinners deltakelse innenfor næringa, tvert imot. Våre funn tyder på at samdriftsetableringen og den spesialiseringen dette innebærer, reduserer kvinnes deltakelse og dermed også innflytelse i landbruket. Menn, enten de er odelspersoner eller partner til odelsperson, deltar i betydelig større grad i etableringen av arbeidet med samdriftene enn sine kvinnelige kollegaer.

I spørreundersøkelsen hadde vi også med spørsmål om tilleggsnæring, men kun et fåtall av samdriftene vi undersøkte oppga at de drev med tilleggsnæring. Dette er i å for seg et funn i seg selv, få samdrifter driver med tilleggsnæring. Det var ikke grunnlag i vårt datamateriale til å undersøke denne problemstillingen videre.

- Når det gjelder bakgrunnstallene om eierskap på skjøtet, ansvarlig i Brønnøysund-registrene og ansvarlig for daglig drift, er menn mer synlige i deltakelsen enn kvinnene. Dette gjelder ikke minst fordi partner til odelskvinnene spiller en vesentlig mer aktiv rolle enn partner til odelsmennene. Blant odelskvinnene er det en lavere andel som er eiere, eller hovedansvarlige for bruket sammenliknet med odelsmennene. Partnerne til odelskvinnene er også i større grad involvert som eiere, ansvarlige og i den daglige driften enn partnerne til de mannlige odelspersonene. Det er interessant å bemerke at kun 40 prosent av odelskvinnene svarer at de har hovedansvaret for den daglige drifta på gården, og at så mange som 36 prosent av partnerne til odelskvinnene oppgis å ha dette ansvaret. Hos odelsmenn og partner til odelsmenn er forholdet motsatt. Her er det odelsmennene som dominerer når det gjelder ansvaret for den daglige drifta. Man kan derfor påstå at gårdsbruk med kvinnelig odelspersoner er mer «mer likestilt» enn gårdsbruk med mannlige odelspersoner.
- Prosessen med etableringen av samdrifta viser også en forskjell mellom menn og kvinners deltakelse. Partnere til odelskvinnene deltok i mye større grad enn partnere til odelsmennene i beslutningen om samdriftsetableringen. Kvinnes deltakelse,

enten som odelspersoner eller partner til odelspersonene, ser ut til å være mindre omfattende enn mennenes deltakelse på temamøter i forkant av samdriftsetableringen.

- Et annet interessant funn ved de ulike motivene for etablering av samdrift, er at *videre drift* og *mer fritid* er det viktigste motivet både for odelspersonene og partnere til odelspersonene. Det eneste som skiller seg ut er at odelsmennene svarte *ønske om økt effektivisering* som et sentralt motiv for å etablere samdrift.
- Etablering av samdrift reduserer arbeidsinnsatsen for odelspersonene uansett kjønn. Andelen odelspersoner som jobber deltid i samdrifta øker i forhold til heltid. En relativt høy andel av odelskvinnene svarer at de jobber sjelden eller aldri på gårdsbruket og i samdrifta, og andelen er enda større for partner til odelsmennene. Flere partnere til odelsmenn svarer at de nå jobber sjelden eller aldri på gårdsbruket, sammenliknet med før samdriftsetablering. Mønsteret i svarene for partnerne til odelskvinnene er det motsatte, der en større andel oppgir at de jobber heltid eller deltid på gårdsbruket og samdrifta etter etableringen av samdrift enn før.
- Kartleggingen av endringer i arbeidsoppgaver før og etter samdriftsetablering viser at både odelskvinner og odelsmenn jobber sjeldnere med de fleste arbeidsoppgavene. Etter samdriftetableringen jobber særlig odelskvinnenes *mindre ofte* med arbeidsoppgaver relatert til økonomi og administrativ art. Skillet mellom partnerne til odelspersonene er spesielt synlig på dette spørsmålet. Partner til odelskvinnene deltar i mye større grad enn partner til odelsmennene og har etter samdriftsetableringa i liten grad endra arbeidsmengde på gården. Partner til odelsmenn derimot, gjør de ulike arbeidsoppgavene sjelden eller aldri.
- Lønna arbeid utenfor samdrift eller gårdsbruk er utbredt blant alle gruppene. Blant odelsmennene er det ca. 45 prosent som oppgir at de har lønna arbeid utenfor, men dette tallet er mellom 60 og 80 prosent for de andre gruppene.

5.2 Oppsummering – telefonintervjuene

En del av svarene i telefonintervjuene underbygger funnene fra spørreundersøkelsen. Derimot viser intervjuene også at det er stor variasjon i kvinnenes situasjon, og at samdriftsorganisering alene ikke avgjør kvinnenes valg. Dette er det ikke gått nærmere inn på her i denne utredningen. Tabell 5.1 gir en oppsummering av tendensene i svarene fra kvinnene som ble intervjuet:

Tabell 5.1 Oppsummering telefonintervju

TEMA	Sentrale tendenser
Prosess med a velge samdrift	Kvinnene deltar i prosessen. Ofte mannen som tar initiativet, eller en nabo
Motiver for samdrift	Kvalitativt bedre fritid. A kunne fortsette med ku
Arbeidsmengde før og na	Mindre arbeidsmengde for kvinnen som jobber 100 prosent utenom. Samme som før for de som jobber heltid pa garden/samdrifta Litt mer arbeid enn tidligere for de som har deltidsjobb utenom gardsdrifta/samdrifta
Jobb utenom eller pa bruket	Ma ha en inntekt i tillegg til gardens inntekt Viktig med kollegialt fellesskap utenom drifta Far brukt utdannelsen
Økonomien pa bruket	Avhengig av a ha en inntekt i tillegg til gardens og samdriftas inntekt
Maskiner	Kvinnene har den nødvendige innsikten i den daglige drifta, men mennene er de med best teknisk innsikt og som kjører traktor. Vanlig a leie inn sjåførere til tresking og ballepressing
Juridiske forhold	Vanskelig a fa andel i samdrifta som kvinne, dersom du ikke er medeier i garden eller er odelsperson. Krav til kun ett navn (og ansvarlig) i foretaksregistreringa i Brønnøysundregistrene forsterker usynliggjøringa av kvinnene i landbruket
Husarbeid	De fleste kvinnene har hovedansvar for husarbeidet i husholdet uavhengig av om de jobber pa garden, delvis pa garden og utenom, eller fullt utenom

5.3 Vurderinger

– Er det kjønn eller formell status, dvs. om vedkommende er odelsperson eller partner, som betyr noe når deltakelse i samdrifta skal forklares?

Landbruket er en mannsdominert næring, og samdriftsetableringer har langt på vei forsterket dette mønsteret. I de aller fleste spørsmålene vi har undersøkt er det kjønn som er den sentrale variabelen. Kvinner, enten de odelspersoner eller partner til odelsperson, deltar systematisk mindre i samdrifta enn sine mannlige kollegaer. Dette er uavhengig om kvinnene er odelspersoner eller partner til odelspersoner.

Telefonintervjuene med de fem kvinnene er fem unike historier. Intervjuene viser at kvinnenens situasjon på gårdsbruket er avhengig av deres egne interesser og utdanning, deres ektefeller, og hvilke muligheter de har innenfor de gitte rammene. Kvinnenens valg om å jobbe på gården eller utenom bruket er avhengig av mange faktorer som størrelse på gården, familie og livsfase, økonomi, egne interesser og utdanning, – og ikke minst kjønnsrollene i samfunnet. Intervjuene underbygger langt på vei funnene i spørreundersøkelsen, men viser samtidig at det er stor variasjon i kvinnenens situasjon, og at samdriftsorganisering alene ikke avgjør kvinnenens valg. For de av kvinnene i utvalget som er heltidsbønder og har hovedansvaret for drifta, er samdrift ei ideell løsning.

Basert på funnene i spørreundersøkelsen har vi satt opp Tabell 5.2 som oppsummerer kvinner og menns deltakelse i arbeid på bruk som er del av en samdrift. Denne er delt inn etter kjønn for odelspersoner og partner til odelspersoner. Innenfor hver kolonne har vi vurdert graden av deltakelse basert på funnene i spørreundersøkelsen, og klassifisert etter «i stor grad, i noen grad, i liten grad.» Her har vi også tatt med «arbeidsinnsats utenom bruket» for å se den totale arbeidsinnsatsen under ett.

Tabell 5.2 Oppsummering, kvinners deltakelse i samdrift

	MENN ♂		KVINNER ♀	
	<i>Odelsperson</i>	<i>Partner</i>	<i>Odelsperson</i>	<i>Partner</i>
Eierskap og daglig drift				
Etablering av samdrift				
Arbeidsinnsats i samdrift				
Arbeidsoppgaver i samdrift				
Arbeidsinnsats utenfor bruket				

 = I stor grad = I noen grad = I liten grad

En ser at kvinnene deltar mindre enn mennene på de aller fleste områdene i samdrifta. Dette er uavhengig av om de er odelsperson eller partner til odelsperson. En rangering av de fire gruppene i forhold til deres deltakelse i samdriftene, ser ut som følger (fra størst til minst deltakelse): 1) odelsmenn, 2) partner til odelskvinne, 3) odelskvinner og 4) partner til odelsmann.

Sammenliknet med mennene, så eier odelskvinnene i mindre grad gardsbruket sjøl om de er odelspersoner, de deltar mindre i den daglige drifta, de jobber sjeldnere på gården og i samdrifta, og de har i mindre grad deltatt i etableringen av samdrifta. Partner til odelskvinnene deltar i mye større grad enn partner til odelsmennene. Etableringen av samdrifter har ikke styrket kvinners deltakelse i landbruket, snarere tvert imot.

5.4 Behov for mer kunnskap

Det er fortsatt et betydelig behov for grundigere og mer inngående kompetanse om sammenhenger i landbrukssektoren for å belyse de problemstillingene som tas opp i dette prosjektet. Det er behov for å:

- Øke fokus på dataregistrering av kjønnsvariabler i SSBs systemer i forhold til landbruk og matproduksjon.
- Se nærmere på juridiske forhold: Bedre praksisen for registrering hos SLF og Brønnøysundregistrene og å gjøre det enklere for kvinner å ha andel i samdrift og for ektefeller å ha felles andeler i samdrift. Bevisstgjøring av partnerens rettigheter i det landbruksfaglige veiledningsapparatet, særlig med tanke på å synliggjøre kvinners deltakelse mer.
- Synliggjøre hvordan strukturendringen i landbruket, i retning av større og færre gardsbruk, også har konsekvenser for kvinners deltakelse i landbruket. En sammen-

stilling av kvinners posisjon i volumbasert landbruksproduksjon og i småskala landbruk.

- Belyse omfanget og effekten av tilleggsnæringer i landbruket. Dette i forhold til økonomi, bruksstruktur, regional fordeling og kjønnsbalanse
- Øke kunnskapen om regnskapspraksis og inntektsføring ved samdriftorganisering, og undersøke *hvordan* deltakerne *organiserer* seg i samdrifta, og *hvordan* inntektene *fordeles* på kvinner og menn.
- Studere regionale forskjeller, og forskjeller mellom driftsformer mht. kjønn og alder.

Referanser

- Bolstad, T. M. (2000). «*Å elske en bonde: om kvinner rett til å eie og forsørge seg av jord*» i Husmo, M. og J. P. Johnsen: *Fra bygd og fjord til kafébord*, Tapir akademisk forlag, Trondheim.
- Bondebladet, (2006) *Samdrift kan bety slutten på livet som husdyrbonde*. Bondebladet.
- Breen T.: Personlig meddelse, februar (2009).
- Budsjettnemnda for jordbruket, 2008. Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken. April 2008.
- Heie, K. og T. Breen, (1999) *Samdrift i melkeproduksjon*. Det Kgl. Selskap for Norges Vel og Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Hellerud og Oslo.
- Holien, S. O. og A. Hegrenes (2007), *Samdrifter i melkeproduksjon 2005. Regelverk, organisering og regnskapsresultater*. NILF-notat 2007–3. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Knutsen, Heidi, (2004) *Samdrifter i melkeproduksjon*. NILF-notat 2004–9. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Landbruks- og matdepartementet, (2007) *Strategi for likestilling i landbrukssektoren. Like reelle muligheter for menn og kvinner i landbrukssektoren*. Departementets servicesenter 07/2007.
- Landbruks- og matdepartementet (2003). Regelverket for kvoteordninga. Forskrifter 07.01.2003 nr. 14.
- Lie, S.A og K.Mittenzwei (2008):«*Større og færre, men hvilke konsekvenser? Strukturutvikling og jordbrukspolitiske målsettinger.*» ILF-notat 2008–10. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Nordlund, A. (2008): Personlig meddelse, april 2008, NILF.
- SSB (2008) Diverse data mottatt fra SSB.
- Statens landbruksforvaltning (2006) *Håndbok for kvoteordningen for melk*.
- Statens landbruksforvaltning (2008) *Informasjon om samdrifter*.
- Stordahl, H.T og A.Galand 2003 «*Samdrifter i landbruket – mannlig beslutning, kvinnelig tilpasning*» rapport Fredrikkes Hage.

Vedlegg

Informasjon til alle om utfylling av spørreskjemaet:

Spørsmålene i spørreskjemaet er formulert slik at de retter seg mot henholdsvis «odelsperson» (han eller hun som overtok gården på odel) og «partner til odelsperson» (dersom odelsperson har dette). Dette er kun av praktiske årsaker, og vi ønsker også at personer uten odelsrett skal besvare skjemaet. Følg instruksjonene skrevet med BLOKKBOKSTAVER underveis.

Informasjon til gifte/samboende:

Besvar spørsmål rettet både mot «odelsperson» og «partner til odelsperson»

Vi ønsker at både odelsperson og partner til odelsperson svarer på spørreskjemaet (enten hver for seg eller i fellesskap), fordi flere spørsmål er rettet mot kun «odelsperson» og deretter kun «partner til odelsperson»
Det er imidlertid også mulig at én av dere fyller spørreskjemaet ut alene på vegne av begge. Dersom gården ikke er overtatt ved odel, ber vi eier besvare spørsmålene rettet mot «odelsperson» og partner besvarer spørsmål rettet mot «partner til odelsperson» Dersom dere eier i fellesskap, kan dere selv avgjøre hvem som er hvilken part.

Informasjon til enslige/skilte/separerte: **Vi ber deg svare på alle spørsmål rettet mot «odelsperson» og spørsmål av generell karakter. Dette gjelder også dersom du ikke overtok gården ved odel. Du kan se bort fra de spørsmålene som kun er rettet mot «partner til odelsperson» og «gifte/samboende».**

SKAL KUN BESVARES AV GIFTE/SAMBOENDE

1 Hvem fyller ut spørreskjemaet?

A	☐	Odelsperson alene på vegne av begge
B	☐	Odelsperson og partner i fellesskap
C	☐	Odelsperson og partner hver for seg
D	☐	Partner til odelsperson alene på vegne av begge

DEL 1 – BAKGRUNN. BESVARES AV ALLE

2 Odelspersonens kjønn

A	☐	Mann
B	☐	Kvinne

3 Odelspersonens fødselsår

..... (fyll inn fødselsår)

4 Nåværende sivilstand (Sett kun ett kryss)

- A Gift
B Samboende
C Skilt/separert → GÅ TIL SPØRSMÅL 7
D Enslig → GÅ TIL SPØRSMÅL 7

5 Partnerens kjønn

- A Mann
B Kvinne

6 Partnerens fødselsår

..... (fyll inn fødselsår)

7 I hvilket fylke ligger gården?

.....(skriv inn fylke)

Del 2 – ORGANISERING AV DIN/DERES GÅRD. BESVARES AV ALLE

8 Hvem står oppført som eier på skjøtet til gården?

- A Odelsperson
B Odelsperson og partner i fellesskap (gjelder kun for gifte/samboende)
C Annet:..... (fyll inn)

9 Hvem står oppført som ansvarlig for gårdsbruket i Brønnøysundregistrene (oftest registrert som et enkeltpersonsforetak)? Her tenker vi ikke på samdriften, men på din/deres gård.

- A Odelsperson
B Partner til odelsperson (gjelder kun for gifte/samboende)
C Begge (gjelder kun for gifte/samboende)
D Andre/annet:..... (fyll inn)

10 Hvem har hovedansvaret for den daglige driften på gården?

Her tenker vi ikke på samdriften, men på din/deres gård.

- A Odelsperson
B Partner til odelsperson (gjelder kun for gifte/samboende)
C Begge har like mye ansvar for driften (gjelder kun for gifte/samboende)
D Andre/annet:..... (fyll inn)

11 Var det du og/eller din partner (dersom du har dette) som tok gården inn i samdriften som gården deltar i?

- A Ja
B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 13)

DETTE SPØRSMÅLET SKAL KUN BESVARES AV GIFTE/SAMBOENDE

12 Var du og din partner gift eller samboere før gården gikk inn i samdrift?

- A Ja
B Nei

DEL 3 – ARBEIDSINNSATS I GÅRDSDRIFT OG SAMDRIFT. BESVARES AV ALLE

13 Vi ønsker nå å kartlegge odelsperson og eventuelt partner til odelsperson sin arbeidsinnsats i gårdsdriften og i samdriften det siste året. I tillegg ønsker vi å kartlegge arbeidsinnsats i gårdsdriften før gården gikk inn i samdrift, dersom det var du/dere som tok gården inn i samdrift. På neste side er det to tabeller med spørsmål. Vi ber deg/dere krysse av for passende kategori for deltakelse i driften, samt oppgi omtrentlig timeomfang for arbeidsinnsatsen dersom dette er mulig. Ett årsverk i jordbruket tilsvarer 1845 timer.

MERK FØLGENDE FØR DU/DERE BESVARER SPØRSMÅLENE I TABELLEN:

Enslige/skilte fyller ut tabell 13.1, og gifte/samboende fyller ut både tabell 13.1 og 13.2.

TIL SPØRSMÅL A): Dersom samdriften har eksistert i mindre enn ett år, vennligst ta utgangspunkt i tiden samdriften har eksistert. **TIL SPØRSMÅL B):** Dersom du/dere/din partner ikke driver annen gårdsdrift på nåværende tidspunkt utenom samdriften, vennligst kryss av for ikke aktuell.

TIL SPØRSMÅL C): Dersom det var du/dere/din partner som tok gården inn i samdrift ønsker vi også å få kjennskap til deltakelse i gårdsdriften før gården gikk inn i samdrift. Dersom du/dere IKKE tok gården inn i samdrift selv, vennligst kryss av for ikke aktuell.

13.1: ODELSPERSON SIN ARBEIDSINNSATS I GÅRDSDRIFT OG/ELLER SAMDRIFT

	Heltid	Deltid	Av og til/sjelden	Aldri	Ca. antall timer per år	Ikke aktuell
SPØRSMÅL A) Din arbeidsinnsats i samdriften det siste året (inkluderer f.eks. produksjon av fôr som selges til samdriften)	☐	☐	☐	☐timer	
SPØRSMÅL B) Din arbeidsinnsats i gårdsdriften det siste året (inkluderer ikke samdriften og eventuell tilleggsnæring, men skogsdrift)	☐	☐	☐	☐timer	☐
SPØRSMÅL C) Din arbeidsinnsats i gårdsdriften før samdrift	☐	☐	☐	☐timer	☐

13.2: PARTNER TIL ODELSPERSON SIN ARBEIDSINNSATS I GÅRDSDRIFT OG/ELLER SAMDRIFT

	Heltid	Deltid	Av og til/sjelden	Aldri	Ca. antall timer per år	Ikke aktuell
SPØRSMÅL A) Partners	☐	☐	☐	☐timer	

arbeidsinnsats i
samdriften det
siste året
(inkluderer f.eks.
produksjon av fôr
som selges til
samdriften)

SPØRSMÅL B)

Partners
arbeidsinnsats i
gårdsdriften det
siste året
(inkluderer ikke
samdriften og
eventuell
tilleggsnæring, men
skogsdrift)

.....timer

SPØRSMÅL C)

Partners
arbeidsinnsats i
gårdsdriften før
samdrift

.....timer

DEL 4 – OM SAMDRIFTEN. BESVARES AV ALLE.

14 Hvilket år inngikk gården i samdrift?

..... (skriv inn år)

15 Hvilken organisasjonsform har samdriften? Sett ett kryss

- A Ansvarlig selskap (ANS)
B Selskap med delt ansvar (DA)
C Aksjeselskap (AS)
D Samvirkelag med begrenset ansvar (BA)
E Annet:..... (fyll inn)

16 Hvem har eierandel i samdriften? (Sett kun ett kryss)

- A Odelsperson
B Partner til odelsperson (gjelder kun for gifte/samboende)
C Begge har eierandel (gjelder kun for gifte/samboende)
D Annet:.....(fyll inn)

17 Hvor mange bruk inngår i samdriften?

.....(fyll inn antall bruk)

18 BESVARES KUN DERSOM DU ER GIFT/HAR SAMBOER. Gi en kort begrunnelse for hvorfor begge eller kun én av dere har eierandel i samdriften:

.....
.....
.....

19 Hvor stor er melkekvoten som samdriften disponerer i dag?

Ca. liter

20 Hvor stor del av melkekvoten til samdriften tilhører din/deres gård?

Ca. liter

21 Har samdriften melkerobot?

- A Ja
B Nei

22 Har deres samdrift en arbeidsdeling mellom deltakerne, slik at de ulike deltakerne gjør forskjellige oppgaver?

- A Ja, samdriften har en arbeidsdeling i større eller mindre grad
B Nei, alle gjør de samme arbeidsoppgavene i samme omfang

23 Nedenfor er det listet opp forskjellige arbeidsoppgaver i en samdrift. Utfører odelsperson og/eller partner til odelsperson (dersom odelsperson har dette) noen av disse arbeidsoppgavene nå? Odelsperson svarer i tabell 23 A (denne og neste side), og partner til odelsperson svarer i tabell 23 B (neste side). Dersom det var du/dere som tok gården inn i samdrift, ønsker vi at du/dere også skal vurdere omfang av arbeidsoppgavene nå sammenlignet med før gården gikk inn i samdrift.

23 A: ODELSPERSON

	BESVARES AV ALLE	BESVARES KUN DERSOM DET VAR DU/DERE SOM TOK GÅRDEN INN I SAMDRIFT:	
Arbeidsoppgaver	Arbeid odelsperson gjør i samdriften nå	Arbeid odelsperson gjorde før gården ble med i samdrift	Hvis odelsperson gjorde arbeidsoppgavene før gården ble med i samdrift, i hvor stort omfang nå, sammenlignet med før?
Drift av jorden, for eksempel såing, gjødsling og høsting etc.	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ i større omfang nå ☐ i mindre omfang nå ☐ i samme omfang som før
Fjøsstell/føring av dyr	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ i større omfang nå ☐ i mindre omfang nå ☐ i samme omfang som før
Melking/håndtering av melkerobot	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ i større omfang nå ☐ i mindre omfang nå ☐ i samme omfang som før
Administrasjon og økonomi (daglig drift)	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ i større omfang nå ☐ i mindre omfang nå ☐ i samme omfang som før
Planlegging av og beslutninger om fremtidig drift og investeringer	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ i større omfang nå ☐ i mindre omfang nå ☐ i samme omfang som før
Vedlikehold av maskiner og/eller bygninger	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ ofte ☐ av og til ☐ sjelden/aldri	☐ i større omfang nå ☐ i mindre omfang nå ☐ i samme omfang som før

Deltakelse på kurs, fagdager og lignende knyttet til gårdsdriften	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før

23 B: PARTNER TIL ODELSPERSON

	SKAL BESVARES AV ALLE	SKAL KUN BESVARES DERSOM DET VAR DU/DERE SOM TOK GÅRDEN INN I SAMDRIFT:	
Arbeidsoppgaver	Arbeid partneren gjør i samdriften nå	Arbeid partneren gjorde før gården ble med i samdrift	Hvis partner gjorde arbeidsoppgavene før gården ble med i samdrift, i hvor stort omfang nå sammenlignet med før?
Drift av jorden, for eksempel såing, gjødsling og høsting etc.	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før
Fjøsstell/fôring av dyr	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før
Melking/håndtering av melkerobot	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før
Administrasjon og økonomi (daglig drift)	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før
Planlegging av og beslutninger om fremtidig drift og investeringer	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før
Vedlikehold av maskiner og/eller bygninger	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før
Deltakelse på kurs, fagdager og lignende knyttet til gårdsdriften	☐ ofte	☐ ofte	☐ i større omfang nå
	☐ av og til	☐ av og til	☐ i mindre omfang nå
	☐ sjelden/aldri	☐ sjelden/aldri	☐ i samme omfang som før

24 Samdrifter kan ha selskapsmøter i løpet av året mellom partene som deltar i driften (for eksempel årsmøte og lignende). Hvem deltok forrige gang dette ble arrangert fra din/deres husstand?

- A Samdriften arrangerer ikke selskapsmøter/planleggingsmøter
- B Odelsperson deltok
- C Partner til odelsperson deltok (gjelder kun for gifte/samboende)
- D Begge deltok (gjelder kun for gifte/samboende)
- E Ingen fra husstanden deltok
- F Annet:..... (fyll inn)

25 Benytter samdriften som din/deres gård er med i innleid arbeidskraft?

- A Ja
 B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 27)

26 Hvor mange personer leier samdriften din/deres inn, og i hvilket omfang? Fyll inn antall personer, og om den/de jobber heltid eller deltid gjennom året, eller er sesongarbeider/-e.

.....

SKAL KUN BESVARES DERSOM DU/DERE SELV TOK GÅRDEN INN I SAMDRIFT

27 Hvem i din/deres husstand tok det innledende initiativet til å ta gården inn i samdrift? Sett kun ett kryss

- A Odelsperson
 B Partner til odelsperson (gjelder kun for gifte/samboende)
 C Begge tok initiativ i fellesskap (gjelder kun for gifte/samboende)
 D Annet:..... (spesifiser)

28 Nedenfor er det listet opp ulike aktiviteter som kan forekomme under prosessen ved etablering av en samdrift. Vi ber deg/dere krysse av for de aktivitetene som forekom under etableringsprosessen deres. Der hvor det krysses av for «ja» ønsker vi også å vite hvorvidt odelsperson og eventuelt partner deltok i aktiviteten/-e.

Aktivitet	Forekom aktiviteten i etableringsprosessen?	Deltok odelsperson i aktiviteten?	Deltok partner til odelsperson i aktiviteten?
Innledende samtaler og planleggingsmøter med de andre gårdbrukerne/samdriftsdeltakere om etablering av samdrift	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐
Samtaler og planleggingsmøter med de andre gårdbrukerne/samdriftsdeltakere om arbeidsfordeling, timeføringssystem, ferieordninger etc.	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐
Samtaler og planleggingsmøter med de andre gårdbrukerne/samdriftsdeltakere om økonomi og nye investeringer/bruk av eksisterende driftsbygninger etc.	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐
Samtaler og planleggingsmøter med rådgiver, veileder eller regnskapskontor om økonomi, regnskap, og nye investeringer/bruk av eksisterende driftsbygninger etc.	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐
Samtaler og drøfting med de andre gårdbrukerne/samdriftsdeltakere om utarbeidelse av samdriftsavtale/andre formelle avtaler mellom deltakerne	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐	Ja ☐ Nei ☐

Annet.....

.....(fyll inn)

Ja Nei

Ja Nei

Ja Nei

29 Deltok du (odelsperson) i den endelige beslutningen om å ta gården inn i samdrift?

- A Ja
B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 31)

30 Det kan være ulike grunner til at personer ønsker å ta gården med inn i en samdrift. Hvor viktig var følgende motiver til at du (odelsperson) ønsket å ta gården din/deres med inn i samdrift? (Sett et kryss på hver linje på en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ikke viktig og 7 er svært viktig)

		Ikke viktig					Svært viktig	
		1	2	3	4	5	6	7
A	Flere arbeidskollegaer/mindre ensomhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B	Mer fritid/mer organisert fritid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C	Bedre økonomi/lavere risiko/en sikrere arbeidsplass	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D	Mulighet for å kunne arbeide mer med annen gårdsdrift (ikke melkeproduksjon)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E	Mulighet for å kunne arbeide mer i annen jobb utenfor gårdsdriften og samdriften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F	Større faglige utfordringer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G	Rasjonalisering/effektivisering av driften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H	Sikre melkekvote/videre drift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I	Annet:(fyll inn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

DERSOM ODELSPERSON ER ENSLIG/SKILT/SEPARERT, VENNLIGST GÅ TIL SPØRSMÅL 33

31 Deltok du (partner til odelsperson) i den endelige beslutningen om å ta gården inn i samdrift?

- A Ja

B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 33)

32 Det kan være ulike grunner til at personer ønsker å ta gården med inn i en samdrift. Hvor viktig var følgende motiver til at du (partner til odelsperson) ønsket å ta gården din/deres med inn i samdrift? (Sett et kryss på hver linje på en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ikke viktig og 7 er svært viktig)

		Ikke viktig					Svært viktig	
		1	2	3	4	5	6	7
A	Flere arbeidskollegaer/mindre ensomhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B	Mer fritid/mer organisert fritid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C	Bedre økonomi/lavere risiko/en sikrere arbeidsplass	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D	Mulighet for å kunne arbeide mer med annen gårdsdrift (ikke melkeproduksjon)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E	Mulighet for å kunne arbeide mer i annen jobb utenfor gårdsdriften og samdriften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F	Større faglige utfordringer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G	Rasjonalisering/effektivisering av driften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H	Sikre melkekvote/videre drift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I	Annet:(fyll inn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

DEL 4 – UTDANNING OG ARBEIDSFORHOLD. BESVARES AV ALLE

33 Hva er odelspersonens og eventuelt partnerens høyeste fullførte utdanning?

Utdanningsnivå	Sett kun ett kryss for odelsperson	Sett kun ett kryss for partner til odelsperson
Grunnskole eller tilsvarende	☐	☐
Videregående skole (inkludert landbruksfag)	☐	☐
Høgskole, vitenskapelig høgskole eller universitet inntil 4 år	☐	☐
Høgskole, vitenskapelig høgskole eller universitet	☐	☐

mer enn 4 år

34 Har odelsperson og eventuelt partner (dersom odelsperson har dette) formell landbruksutdanning?

- A Ja, odelsperson
B Ja, partner til odelsperson (gjelder kun gifte/samboende)
C Ja, begge (gjelder kun gifte/samboende)
D Nei

35 Har du (odelsperson) lønnet arbeid utenfor samdriften og gårdsbruket?

- A Ja
B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 42)

36 Angi stillingsprosent, og antall måneder du (odelspersonen) arbeider i denne stillingen per år. 100 prosent stilling i 12 måneder tilsvarer en fulltidsjobb i ett år. Dersom det er flere stillinger, fyll inn én stilling per linje.

- Ca.prosent imåneder per år
Ca.prosent imåneder per år
Ca.prosent imåneder per år

37 Innenfor hvilken næring/område er dette? Du kan sette flere kryss

- A Industri, bergverk, olje
B Bygg og anlegg
C Varehandel, hotell, restaurant
D Transport og kommunikasjon
E Finans- og forretningsvirksomhet
F Helse og omsorg
G Undervisning og forskning
H Offentlig forvaltning, interesseorganisasjoner
I Landbruk eller fiske
J Annet:..... (fyll inn)

38 Hva anser du (odelspersonen) som ditt hovedyrke?

- A Anser arbeidet på bruket/innenfor samdriften som mitt hovedyrke
B Anser arbeidet utenfor bruket/samdriften som mitt hovedyrke
C Anser arbeidet på bruket/samdriften og jobben utenfor som likeverdige

SPØRSMÅLET FORUTSETTER AT DET VAR DU, EVENTUELT DIN PARTNER/ BEGGE (DERSOM DU ER GIFT/SAMBOER) SOM TOK GÅRDEN INN I SAMDRIFT.

39 Hvor mye jobber du (odelsperson) utenfor gårdsbruket og samdriften nå sammenlignet med før gården gikk inn i samdrift?

- A Mindre
B Like mye
C Mer

40 Hvor viktig er følgende årsaker for at du (odelsperson) har betalt arbeid i tillegg til/istedenfor gårdsdriften/samdriften?
(Sett et kryss på hver linje på en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ikke viktig og 7 er svært viktig)

	Ikke viktig						Svært viktig
	1	2	3	4	5	6	7
A Jeg har en annen utdanningsbakgrunn/yrkesbakgrunn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B Av økonomiske årsaker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C I samdriften er det ikke nok arbeid til at jeg kan jobbe fulltid/deltid der	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D Ønske om sosialt samvær/kollegaer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E For å stimulere interesse/ambisjoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F Annet:.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

41 Dersom du (odelsperson) kunne velge fritt uten å ta økonomiske hensyn, hvordan ville du ha fordelt din arbeidstid?

Arbeidsområder	Arbeidsomfang			
	Heltid	Deltid	Av og til	Aldri
I samdriften	☐	☐	☐	☐
I gårdsdriften utenom samdriften	☐	☐	☐	☐
I jobb/jobber utenfor samdriften og gårdsdriften	☐	☐	☐	☐

DER SOM ODELSPERSON ER ENSLIG/SKILT/SEPARERT, VENNLIGST GÅ TIL SPØRSMÅL 49

42 Har du (partner til odelsperson) lønnet arbeid utenfor samdriften og gårdsbruket?

- A Ja
 B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 49)

43 Angi stillingsprosent, og antall måneder du (partner til odelspersonen) arbeider i denne stillingen per år. 100 prosent stilling i 12 måneder tilsvarer en fulltidsjobb i ett år. Dersom det er flere stillinger, fyll inn én stilling per linje.

Ca.prosent imåneder per år
 Ca.prosent imåneder per år
 Ca.prosent imåneder per år

44 Innenfor hvilken næring/område er dette?

- A Industri, bergverk, olje
B Bygg og anlegg
C Varehandel, hotell, restaurant
D Transport og kommunikasjon
E Finans- og forretningsvirksomhet
F Helse og omsorg
G Undervisning og forskning
H Offentlig forvaltning, interesseorganisasjoner
I Landbruk eller fiske
J Annet:..... (fyll inn)

45 Hva anser du (partner til odelspersonen) som ditt hovedyrke?

- A Anser arbeidet på bruket/innenfor samdriften som mitt hovedyrke
B Anser arbeidet utenfor bruket/samdriften som mitt hovedyrke
C Anser arbeidet på bruket/samdriften og jobben utenfor som likeverdige

SPØRSMÅLET FORUTSETTER AT DET VAR DU, EVENTUELT DIN PARTNER/ BEGGE SOM TOK GÅRDEN INN I SAMDRIFT.

46 Hvor mye jobber du (partner til odelsperson) utenfor gårdsbruket og samdriften nå sammenlignet med før gården gikk inn i samdrift?

- A Mindre
B Like mye
C Mer

47 Hvor viktig er følgende årsaker for at du (partner til odelsperson) har betalt arbeid i tillegg til/istedenfor gårdsdriften/samdriften? (Sett et kryss på hver linje på en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ikke viktig og 7 er svært viktig)

	Ikke viktig			Svært viktig			
	1	2	3	4	5	6	7
A Jeg har en annen utdanningsbakgrunn/yrkesbakgrunn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B Av økonomiske årsaker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C I samdriften er det ikke nok arbeid til at jeg kan jobbe fulltid/deltid der	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D Ønske om sosialt samvær/ kollegaer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E For å stimulere interesse/ambisjoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F Annet:.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

48 Dersom du (partner til odelsperson) kunne velge fritt uten å ta økonomiske hensyn, hvordan ville du ha fordelt din arbeidstid?

Arbeidsområder	Arbeidsomfang			
	Heltid	Deltid	Av og til	Aldri
I samdriften	☐	☐	☐	☐
I gårdsdriften utenom samdriften	☐	☐	☐	☐
I jobb/jobber utenfor samdriften og gårdsdriften	☐	☐	☐	☐

49 Driver odelsperson, eventuelt partner til odelsperson med annen næringsvirksomhet i tilknytning til gården, utenom den tradisjonelle landbruksdriften og samdriften?

- A Ja, odelsperson/partner/begge
 B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 53)

50 Hvilke andre aktiviteter basert på gårdens ressurser driver odelsperson, eventuelt partner til odelsperson med utover samdrift og tradisjonell landbruksproduksjon? (Fyll inn i tabellen nedenfor). Dersom du/dere tok gården inn i samdrift, angi også hvorvidt aktiviteten ble startet som følge av deltakelse i samdrift (helt eller delvis, for eksempel på grunn av frigjort arbeidstid, ressurser på gården etc.).

Virksomhet	Odels- person driver	Partner driver	Vi driver sammen	SKAL KUN BESVARES DERSOM DU/DERE SELV TOK GÅRDEN INN I SAMDRIFT (ett kryss per aktivitet)
Leiekjøring	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Rådgiving, regnskap konsulentvirksomhet	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Utleie av lokaler, lagerhold og lignende	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Småskala matforedling/salg	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Utleie av jakt- /fiskerettigheter	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Gårdsturisme	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat

				av deltakelse i samdrift
Inn på tunet tjenester (helse, omsorg, avlasting, skole, barnehage)	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Videreforedling fra skogsdrift (vedproduksjon, biobrensel etc.)	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift
Annet:.....(fyll inn)	☐	☐	☐	☐ startet uavhengig av deltakelse i samdrift ☐ startet helt eller delvis som et resultat av deltakelse i samdrift

SKAL KUN BESVARES DERSOM ODELSPERSON DRIVER MED ANDRE AKTIVITETER I TILKNYTNING TIL LANDBRUKSEIENDOMMENS RESSURSER

51 Hvor viktig er følgende årsaker for at du (odelsperson) driver med andre aktiviteter i tilknytning til landbrukseiendommens ressurser? (Sett et kryss på hver linje på en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ikke viktig og 7 er svært viktig)

		Ikke viktig					Svært viktig	
		1	2	3	4	5	6	7
A	For å stimulere og utvikle interesser/ambisjoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B	For å utnytte ressursene på gården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C	Av økonomiske årsaker, jeg/vi ønsket en tilleggsinntekt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D	For å bruke relevant utdanning/yrkeserfaring	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E	For å skape en ny arbeidsplass, ettersom deltakelse i samdrift medførte et mindre behov for min arbeidskraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F	Fordi det er vanskelig å finne alternativt (lønns-) arbeid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G	For å (fortsatt) være egen sjef	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H	For å treffe nye mennesker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F	Annet:.....(fyll inn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SKAL KUN BESVARES DERSOM PARTNER DRIVER MED ANDRE AKTIVITETER I TILKNYTNING TIL LANDBRUKSEIENDOMMENS RESSURSER

52 Hvor viktig er følgende årsaker for at du (partner til odelsperson) driver med andre aktiviteter i tilknytning til landbrukseiendommens ressurser? (Sett et kryss på hver linje på en skala fra 1 til 7, hvor 1 er ikke viktig og 7 er svært viktig)

	Ikke viktig						Svært viktig
	1	2	3	4	5	6	7
A For å stimulere og utvikle interesser/ambisjoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
B For å utnytte ressursene på gården	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
C Av økonomiske årsaker, jeg/vi ønsket en tilleggsinntekt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
D For å bruke relevant utdanning/yrkeserfaring	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
E For å skape en ny arbeidsplass, ettersom deltakelse i samdrift medførte et mindre behov for min arbeidskraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F Fordi det er vanskelig å finne alternativt (lønns-) arbeid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
G For å (fortsatt) være egen sjef	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
H For å treffe nye mennesker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
F Annet:.....(fyll inn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SPØRSMÅL 53 – 56 BESVARES AV ODELSPERSON

53 Omtrent hvor mange timer pr. uke bruker du (odelsperson) vanligvis til husarbeid? Som husarbeid regner vi matlaging, rengjøring, vask og stell av tøy osv, men ikke pass av barn syke o.l. Tid til innkjøp av matvarer regnes ikke med.

Ca.timer

54 Omtrent hvor mange timer pr. uke bruker du (odelsperson) vanligvis til pass av egne barn/barn innenfor husholdningen? Dersom du ikke har egne barn/barn innenfor husholdningen, skriv «0»timer.

Ca.timer

55 Gir du (odelsperson) regelmessig ulønnet hjelp til foreldre, svigerforeldre, andre slektninger, venner eller naboer? Vi tenker her på praktisk hjelp til, eller tilsyn med syke, funksjonshemmede eller eldre, og på pass av barn utenfor husholdningen.

A Ja

B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 57)

56 Omtrent hvor mange timer pr. uke gir du (odelsperson) slik hjelp?

Ca. timer

SPØRSMÅL 57 – 60 SKAL BESVARES AV PARTNER TIL ODELSPERSON

57 Omtrent hvor mange timer pr. uke bruker du (partner til odelsperson) vanligvis til husarbeid? *Som husarbeid regner vi matlaging, rengjøring, vask og stell av tøy osv, men ikke pass av barn syke o.l. Tid til innkjøp av matvarer regnes ikke med.*

Ca. timer

58 Omtrent hvor mange timer pr. uke bruker du (partner til odelsperson) vanligvis til pass av egne barn/barn innenfor husholdningen? *Dersom du ikke har egne barn/barn innenfor husholdningen, skriv «0»timer.*

Ca.timer

59 Gir du (partner til odelsperson) ulønnet hjelp regelmessig til foreldre, svigerforeldre, andre slektninger, venner eller naboer? *Vi tenker her på praktisk hjelp til, eller tilsyn med syke, funksjonshemmede eller eldre og på pass av barn utenfor husholdningen.*

A Ja

B Nei (→ GÅ TIL SPØRSMÅL 61)

60 Omtrent hvor mange timer pr. uke gir du (partner til odelsperson) slik hjelp?

Ca. timer

DETTE SPØRSMÅLET BESVARES AV ALLE

61 Dersom du/dere har noen utfyllende kommentarer til noen av spørsmålene, er vi svært interessert i å høre om dette:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

TUSEN TAKK FOR INNSATSEN